

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**PRIVATIZACIJA ELEKTROGOSPODARSTVA V
SLOVENIJI**

Ljubljana, november 2006

JAKA BAJŽELJ

IZJAVA

Študent Jaka Bajželj izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Nevenke Hrovatin in dovolim objavo dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 6.11.2006.

Podpis _____

KAZALO

UVOD	1
1 PRIVATIZACIJA	2
1.1 <i>Pojem privatizacije</i>	2
1.2 <i>Cilji privatizacije</i>	2
1.3 <i>Slabosti privatizacije</i>	3
1.4 <i>Metode privatizacije</i>	3
1.5 <i>Zlata delnica</i>	7
2 ZNAČILNOSTI ELEKTROGOSPODARSTVA	8
3 LIBERALIZACIJA ELEKTROGOSPODARSTVA V EU	9
3.1 <i>Liberalizacija sektorja v Evropski uniji</i>	9
3.2 <i>Odpiranje nacionalnih trgov električne energije v EU</i>	10
3.3 <i>Odpiranje trga električne energije v Sloveniji</i>	11
4 SLOVENSKO ELEKTROGOSPODARSTVO	12
4.1 <i>Proizvodnja</i>	12
4.2 <i>Poraba</i>	15
4.3 <i>Prenos električne energije</i>	17
4.4 <i>Distribucija električne energije</i>	17
4.5 <i>Dvostranski in organizirani trg električne energije v Sloveniji</i>	19
4.6 <i>Maloprodajni trg električne energije</i>	19
5 ELEKTROGOSPODARSTVO EVROPSKE UNIJE	20
5.1 <i>Tržna struktura</i>	20
5.2 <i>Glavni akterji na evropskem trgu</i>	22
5.3 <i>Avstrija</i>	23
5.4 <i>Madžarska</i>	24
5.5 <i>Italija</i>	26
5.6 <i>Nemčija</i>	27

6	MOŽNOSTI PRIVATIZACIJE SLOVENSKEGA ELEKTROGOSPODARSTVA..	28
	
6.1	<i>Cilji privatizacije elektrogospodarstva v Sloveniji</i>	28
6.2	<i>Proizvodnja</i>	29
6.3	<i>Prenos</i>	35
6.4	<i>Distribucija</i>	35
7	SKLEP	37
	LITERATURA	38
	VIRI	40

SEZNAM KRATIC

BORZEN	organizirani trg z električno energijo v Sloveniji
DEM	Dravske elektrarne Maribor
EZ	Energetski zakon
GJS	gospodarska javna služba
HE	hidroelektrarna
HSE	Holding slovenskih elektrarn
NEK	Nuklearna elektrarna Krško
OVE	obnovljivi viri energije
ReNEP	Resolucija o nacionalnem energetskega programu
SEL	Savske elektrarne
SENG	Soške elektrarne Nova Gorica
TE	termoelektrarna
TE-TOL	Termoelektrarna – toplarna Ljubljana
TEŠ	Termoelektrarna Šoštanj
TET	Termoelektrarna Trbovlje
EDF	francoski energetska gigant
RWE	nemški energetska gigant

SLOVAR UPORABLJENIH POJMOV

distribucijsko omrežje: je električno omrežje od distributerja električne energije do končnega porabnika električne energije;

inštalirana moč: je izmerjena zmogljivost, ki je na voljo v času največje proizvodnje proizvodne enote. Inštalirana zmogljivost je izražena v MW inštalirane električne moči;

kvalificirani proizvajalec: je proizvajalec, ki v posameznih proizvodnih objektih proizvaja električno energijo z nadpovprečno dejansko doseženim izkoristkom pri soproizvodnji toplote in električne energije, ali če izkorišča obnovljive vire energije na način, ki je skladen z varstvom okolja;

obnovljivi viri energije: so viri energije, ki se v naravi ohranjajo in v celoti ali pretežno obnovljajo, zlasti pa energija vodotokov, vetra in biomase ter geotermalna in neakumulirana sončna energija;

prednostno dispečiranje: zagotavlja proizvajalcem, ki niso konkurenčni na trgu odkup vse proizvedene električne energije po zajamčenih cenah. Električno energijo mora odkupiti sistemski operater omrežja na katerega je priključen tak proizvajalec;

prenosno omrežje: je visokonapetostno električno omrežje, ali visokotlačno plinsko omrežje od proizvajalca oziroma povezave s sosednjimi prenosnimi omrežji do distribucijskega omrežja ali do uporabnika omrežja;

tarifni odjemalec: je odjemalec, ki po določbah tega zakona ni upravičeni odjemalec. V Sloveniji so tarifni odjemalci gospodinjstva;

upravičeni odjemalec: je odjemalec, ki ima pravico do izbire dobavitelja električne energije. V Sloveniji to velja za vse odjemalce razen za gospodinjstva, ki bodo dobila pravico do izbire 1. 7. 2007.

UVOD

Električna energija je ena najpomembnejših dobrin, saj je glavni faktor tehnološkega napredka človeštva in brez nje si je življenje praktično nemogoče predstavljati. Oskrba z električno energijo je sicer dandanes povsem samoumevna in biti brez električne energije, je povsem nepredstavljivo, vendar pa je dejstvo, da je poraba električne energije iz leta v leto višja, proizvodnih virov pa vedno manj.

Pomembnosti električne energije se zaveda tudi Evropska unija, ki si je v želji, postati najbolj konkurenčno gospodarstvo na svetu, postavila za cilj, vzpostavitev skupnega trga električne energije. V Evropski uniji tako od leta 1996 dalje poteka liberalizacija trgov električne energije, ki naj bi nas pripeljala do enotnega in konkurenčnega trga. EU predvsem izpostavlja zadostnost in varnost oskrbe ter uporabo obnovljivih, okolju prijaznih virov energije.

Same privatizacije EU ne zapoveduje, čeprav je dobrodošla. Precej članic EU je že privatiziralo svoja elektrogospodarstva, druge pa še vedno ne želijo prodati deležev v sektorju, ki je izrednega pomena za gospodarstvo. V Sloveniji je elektrogospodarstvo še vedno v rokah države, vendar je privatizacija precej aktualna tema, saj je minister za gospodarstvo leta 2006 predstavil strateške usmeritve pri privatizaciji elektrogospodarstva.

Glavni namen tega diplomskega dela je predstaviti strateške usmeritve pri privatizaciji elektrogospodarstva in odgovoriti na vprašanje, ali so te strateške usmeritve pravilno zastavljene, da nas bodo pripeljale do zelenih ciljev privatizacije.

Prvi del diplomskega dela je namenjen teoriji privatizacije, ki jo predstavljam v prvem poglavju ter značilnostim elektrogospodarstva, ki jih bom opisal v drugem poglavju. Poleg tega v prvem delu, v tretjem poglavju, predstavljam še liberalizacijo oziroma odpiranje trga električne energije v Evropski uniji, v četrtem poglavju pa značilnosti elektrogospodarstva v Sloveniji. Osrednji del diplomskega dela je namenjen predstavitvi elektrogospodarstva Evropske unije in možnosti privatizacije v Sloveniji. Tako v četrtem poglavju predstavljam tržno strukturo in glavne akterje na trgu EU. V okviru četrtega poglavja razlagam še dogajanje v zvezi s privatizacijo na Madžarskem, nastanek energetskega koncerna v Avstriji ter reorganizacijo nemškega in italijanskega trga električne energije. Izkušnje, ki so jih pridobili na prej omenjenih trgih, bom uporabil v šestem poglavju, v katerem analiziram sprejete strateške usmeritve privatizacije elektrogospodarstva, ki najprej predvidevajo reorganizacijo ter kasneje privatizacijo elektrogospodarstva.

1 PRIVATIZACIJA

1.1 Pojem privatizacije

Privatizacija je prenos sredstev oziroma lastništva iz državnih v privatne roke. Sama stopnja privatizacije je lahko precej različna. Država se lahko popolnoma odpove svojemu deležu ali pa obdrži precejšen delež in ima tako še vedno glavno vlogo pri vodenju podjetja.

Proces privatizacije je tesno povezan z deregulacijo oz. liberalizacijo, kar pomeni, odstranitev pravnih ovir za vstop na prej zaščiteni trg z namenom, da se omogoči konkurenca privatnih podjetij. Proces deregulacije pa je uspešen le, če istočasno poteka tudi proces privatizacije, saj javna podjetja na račun vladnih subvencij lahko preživijo pritisk konkurence, ki sili neučinkovita podjetja v propad (Zavrl, 1992, str. 22).

Privatizacijo pa je treba razlikovati od lastninjenja, pri katerem skušamo najti znanega lastnika sredstev. Tako gre lahko pri lastninjenju za privatizacijo, če se družbena lastnina prenese v zasebne roke in nacionalizacijo, če se prenese v državne roke (Hrovatin, 1998, str. 1).

1.2 Cilji privatizacije

Cilji privatizacije se med seboj precej razlikujejo in tudi njihova pomembnost se precej spreminja skozi čas. Tako je bil, npr. v Veliki Britaniji, sprva glavni cilj zmanjšanje zadolženosti javnega sektorja. Kasneje je za glavni cilj veljalo zmanjšanje vmešavanja države v gospodarstvo in povečanje ekonomske učinkovitosti. Ob koncu osemdesetih in začetku devetdesetih pa so začeli prevladovati ideološki razlogi (Hrovatin, 1998, str. 9).

Cilji privatizacije so (Vickers, Yarrow, 1988, str. 157):

- Izboljšanje učinkovitosti, ki pa je precej odvisno od konkurenčnosti in regulacij okolja v katerem deluje privatizirano podjetje. Konkurenca naj bi odstranila manj uspešna podjetja, tako da na trgu obstanejo le še tista podjetja, ki so učinkovita.
- Zmanjšanje zadolženosti javnega sektorja: vsako zadolževanje podjetja ni več breme javnega sektorja. Zadolženost se še dodatno zmanjša na račun prodaje podjetja investitorjem.
- Zmanjšanje vloge države pri sprejemanju odločitev v podjetju: management ima proste roke pri odločitvah, kar vodi navsezadnje tudi do večje motiviranosti.
- Razpršitev lastništva oz. ljudski kapitalizem: malim delničarjem se za vzpodbudo za nakup ponavadi pri nakupu delnic ponudi popust in dodatne ugodnosti.
- Vzpodbujanje delničarstva pri zaposlenih, kar lahko vodi do povečane osebne motiviranosti zaposlenih.

- Zmanjšanje bremena javnega sektorja pri določanju plač, saj se plače v javnem sektorju plačujejo iz državne blagajne in tako vodstvo javnega podjetja nima spodbud za zmanjšanje stroškov delovne sile. Zmanjša se tudi moč sindikatov, ki se je močno povečala z nacionalizacijo.
- Pridobivanje politične prednosti, saj lahko vlada pridobi veliko prednost, če uspešno izvede privatizacijo prej manj uspešnega javnega podjetja.

1.3 Slabosti privatizacije

Zgoraj naštetih cilji privatizacije so prednosti, ki naj bi jih prinesla uspešna privatizacija državnega podjetja. Hrovatinova (1998, str. 9) pa opozarja tudi na slabosti, ki jih lahko prinese privatizacija. Te so:

- izkoriščanje tržne moči privatiziranih podjetij,
- pomanjkanje zanimanja privatnega sektorja za proizvodnjo dobrin in storitev, ki ne prinašajo velikih dobičkov,
- odpuščanje delavcev,
- namen »izstiskanja« denarja od javnosti prek povišanja cen dobrin in storitev,
- tuje lastništvo dejavnosti, ki so strateškega pomena za državo.

1.4 Metode privatizacije

Bailey (2002, str. 350 – 353) v grobem omenja tri možne načine privatizacije:

1. prodaja javnih podjetij privatnemu sektorju,
2. liberalizacija,
3. kvazi-privatizacija.

Prodaja javnih podjetij privatnemu sektorju.

a) Javna prodaja delnic

Lahko se izvede po fiksni ceni ali na dražbi. Ko se izvede javna prodaja po določeni fiksni ceni, se potencialni kupci odločijo za število delnic, ki jih želijo odkupiti. Pri takšni prodaji sodeluje investicijska banka, ki jamči za odkup vseh delnic v primeru, če ni zadostnega povpraševanja. Pri dražbi pa potencialni kupci ponudijo ceno po kateri so pripravljeni odkupiti delnice in količino delnic, ki jo želijo kupiti. Ko so prejete vse ponudbe, določijo najnižjo ceno po kateri je država pripravljena prodati delnice. Vse ponudbe pod določeno ceno se zavrnejo (Hrovatin, 1998, str. 10).

b) Menedžersko-delavski odkup

Pri tej obliki privatizacije zaposleni odkupijo delež podjetja, ki jim omogoča kontrolo. Odkup običajno kreditirajo finančne institucije, garancija za kredit pa je premoženje podjetja. Menedžerji in delavci imajo na ta način velik interes za uspeh podjetja.

c) Prodaja enemu kupcu

Podjetje se proda enemu samemu podjetju. Pri tej metodi se izognemo borzi, sam postopek je za prodajalca precej manj zahteven kot pri javni prodaji delnic.

d) Prodaja podjetja skupini investorjev

Namesto javne ponudbe delnic se delnice preko borznih posrednikov prodajo institucionalnim in velikim privatnim investorjem.

Slabosti zadnjih dveh metod sta, da so v precej primerih investitorji tuja podjetja, poleg tega pa je postopek prodaje le delno javen.

Liberalizacija

Vlada liberalizira trg tako, da ne omejuje več vstopa novih podjetij na trg, kjer je do sedaj podjetje z monopolno močjo. Na ta način na trg lahko vstopijo privatna podjetja, ki predstavljajo konkurenco monopolu.

Kvazi-privatizacija

Če gre pri privatizaciji za delen ali celoten prenos sredstev iz državnih v privatne roke, pa pri kvazi-privatizaciji država ostane na dolgi rok lastnik sredstev. Tudi pri kvazi-privatizaciji je možno, da država formalno preneha biti lastnik, vendar se to praviloma ne dogaja. Različne oblike kvazi-privatizacije so se pojavile, ker sredstva, ki so potrebna za investicije v obnovo, posodabljanje ali izgradnjo infrastrukture, presegajo sredstva javne porabe. Oblike kvazi-privatizacije se razlikujejo glede na stopnjo, ki jo država zadrži pri upravljanju, financiranju in lastništvu (Hrovatin, 1998, str. 1).

Obliki kvazi-privatizacije sta (Bailey, 2002, str. 351):

- **Franšizing**

Privatno podjetje dobi pravico do ponudbe storitev oziroma pravico do opravljanja dejavnosti na reguliranem trgu. Podjetje svoje storitve zaračunava in pridobiva prihodek, medtem ko ima lastništvo nad sredstvi še vedno država.

- **Pogodbeno opravljanje dejavnosti**

Država prek konkurenčnih razpisov prenese opravljanje določene dejavnosti v privatne roke. Največkrat so to javne gospodarske službe kot na primer odvoz smeti, vzdrževalna

dela, čiščenje javnih površin. Podjetje, ki na razpisu zmaga, je lahko javno ali privatno podjetje, pri izbiri pa prevladuje cena. Tako so javna podjetja soočena s konkurenčnim privatnim sektorjem, kar vpliva na učinkovitost podjetij. Prihodki podjetja so pogodbeno določeni med državo in podjetjem.

Hrovatinova (1998, str. 7) temu dodaja še dve obliki kvazi-privatizacije, in sicer:

- **Leasing oziroma najem**

Država da privatnemu podjetju v upravljanje in vzdrževanje infrastrukturo, ki je v lasti države. Privatno podjetje je na lastno tveganje dolžno zagotavljati storitev državi pa plačuje določeno najemnino. Javni sektor še vedno nosi tveganja povezana z investicijami, operativno tveganje pa je že preneseno na zasebni sektor, saj je dobiček najemnika povezan s poslovanjem podjetja.

- **Koncesija**

Je oblika delne privatizacije. Država s koncesijo prenese lastninsko in upravljavsko pravico javnega podjetja v privatne roke za določeno obdobje. Privatni lastnik prevzame celotni rizik poslovanja podjetja, kar vzpodbuja učinkovito poslovanje. Po preteku obdobja koncesije se podjetje ponovno vrne v državno last.

Posebna oblika koncesij so B.O.T. (Build – Operate – Transfer; zgradi - upravlja - prenesi) projekti, ki se zaradi potreb po investicijah v novo infrastrukturo in obnovo stare, uveljavljajo v zadnjem času.

1.4.1 B.O.T. projekti

S projekti B.O.T. se tako v izgradnjo in upravljanje infrastrukturnih objektov lahko vključuje privatni sektor. B.O.T. oblika financiranja se uporablja za tiste projekte, ki so običajno v lasti države in pri katerih država posredno ali neposredno kontrolira cene proizvodov oziroma storitev. Ta oblika financiranja omogoča državi, da svoje izdatke poveča na drugih področjih, kjer so možnosti vključevanja privatnega sektorja omejene (npr. zdravstvo in šolstvo).

Definicija B.O.T. se glasi (Khurana, 2003, str. 2; Mrak, Gazvoda, Mrak, 2005, str. 13):

- **Build (zgradi)** – privatno podjetje se dogovori z vlado, da bo investiralo v javno infrastrukturo. Podjetje si samo priskrbi potrebna sredstva za projekt.
- **Operate (upravlja)** – infrastruktura je po zaključeni gradnji v lasti privatnega podjetja, ki vzdržuje in upravlja objekt.

- **Transfer (prenesi)** – po preteku trajanja koncesije privatno podjetje prenese lastništvo in upravljanje objekta na državo. Trajanje koncesije je odvisno od višine in dinamike predvidenih finančnih prilivov podjetja, ponavadi pa se podeli za obdobje 25 let in več.

Tako se privatni investitorji odločijo za izvedbo projekta, če le-ta na dolgi rok izkazuje pozitiven denarni tok, ki zadošča za poplačilo vseh stroškov poslovanja, obveznosti iz financiranja in izplačila donosov (Mrak, Gazvoda, Mrak, 2005, str. 13).

Projektno financiranje je primerno za panoge, ki imajo relativno predvidljiv denarni tok. V svetu prevladujejo projekti na področju energetike. Leta 2002 je bilo tako 46 % vseh projektov na svetu povezanih z energetiko. Sledile so investicije v telekomunikacije (19 %), v cestno in železniško infrastrukturo (11 %) itd. (Mrak, Gazvoda, Mrak, 2005, str. 15, 16).

B.O.T. projekti se od koncesij razlikujejo po tem, da pri koncesijah privatno podjetje dobi v upravljanje in vzdrževanje že obstoječe infrastrukture, pri B.O.T. projektih pa gre pri večini za investicije v novo, neobstoječo infrastrukturo. Poleg tega koncesije omogočajo privatnemu podjetju brezpogojno uporabo objekta - brez kontrole države - medtem, ko je vloga države pri B.O.T. projektu večja.

Država odloči, ali je določen projekt potreben in opredeli njegove osnovne značilnosti. B.O.T. projekti na ta način predstavljajo nekakšen partnerski odnos med državo in privatnim sektorjem (Mrak, Gazvoda, Mrak, 2005, str. 18, 19). Država lahko nastopa v projektu kot regulator, udeleženec v financiranju ali podeljevalec koncesije.

Prednosti B.O.T. pred klasičnim financiranjem infrastrukturnih objektov (Mrak, Gazvoda, Mrak, 2005, str. 19, 20; Khurana, 2003, str. 4):

- Angažiranje zasebnih virov kapitala za izgradnjo projektov, ki so se prej financirali iz javnih virov.
- Kredite za financiranje najema zasebnik in ne javni sektor.
- Država ne daje garancij za najete kredite koncesionarja, kar ne povečuje državnega dolga.
- Pravica koncesionarja do prihodkov, ki jih projekt ustvarja in naj bi po oceni kreditorja zadostovali za servisiranje dolga.
- Privatno podjetje poskrbi za učinkovito in kvalitetno izvedbo projekta z uporabo najboljše opreme in tehnologije. Običajno je projekt dokončan hitreje, kot pa če bi bil v državnih rokah.
- Vključenost zasebnega sektorja v panoge, kjer je imela država monopol.
- Izobraževanje kadrov in pa tudi zaposlovanje v času trajanje gradnje.

Slabosti, ki so povezane z B.O.T. projekti pa so (Mrak, Gazvoda, Mrak, 2005, str. 20; Fyfe, 1999, str. 90):

- Stroški financiranja so višji kot pa pri financiranju z državnimi garantiranimi krediti, zaradi višjega kreditnega ratinga države.
- Projekti so finančno in pravno kompleksni, kar vodi do daljše priprave in realizacije teh projektov. Velik je tudi delež nerealiziranih projektov.
- Nastane možnost, da privatni investitor, ki dobi pomemben projekt, pride v monopolni položaj.

Obstaja več različnih izpeljav B.O.T. projektov, kot npr. B.O.T. (Build – Operate – Transfer; zgradi - upravljaj - prenesi), R.O.T. (Rehabilitate – Own – Transfer; obnovi – upravljaj – prenesi), B.O.R. (Build – Operate – Renewal of Concession; zgradi – upravljaj – obnovi koncesijo) itd.

1.5 Zlata delnica

Država lahko z zlato delnico zadrži kontrolo nad privatiziranim podjetjem, saj ta daje državi možnost odločanja pri strateških odločitvah podjetja. Država lahko izkoristi moč zlate delnice npr. pri odločitvah o prodaji sredstev podjetja, prodaji hčerinskega podjetja, zmanjšanju poslovanja, imenovanju predsednika uprave, uprave in nadzornega sveta itd.

Ker zlata delnica, predstavlja omejitev pri pretoku kapitala med državami članicami EU ter tretjimi državami¹, Komisija Evropskih skupnosti dopušča koriščenje pravic zlate delnice le v posebej določenih primerih. Tako lahko članica EU posebne pravice zlate delnice koristi le, ko gre za upravičeno zaščito javnih interesov in nacionalne varnosti. O legalnosti koriščenja zlate delnice odloča Evropsko sodišče (Special rights in privatised companies in the enlarged Union-a decade full of devolpments, 2005).

Država pravico do zlate delnice lahko izkoristi tako pri javni prodaji kot tudi pri prodaji enemu investitorju ali skupini investitorjev in se lahko izda za nedoločen² ali določen³ čas. Zlata delnica, izdana za nedoločen čas, predvsem služi za zavarovanje pred sovražnimi prevzemi, tiste izdane za določen čas, pa omogočajo novo privatiziranemu podjetju, da se v tem času prilagodi privatnemu sektorju.

Zlata delnica pa ima poleg zaščite gospodarstva tudi negativne strani, saj se ne realizirajo vse prednosti privatizacije, ker je npr. menedžment popolnoma zaščiten pred prevzemi. Poleg tega

¹ 56. člen Pogodbe o Evropski uniji, prepoveduje vse omejitve pri pretoku kapitala med državami članicami in tretjimi državami (The EU Single Market, 2006).

² Preneha veljati, ko se država tako odloči. Ponavadi jo ukine, ko presodi, da podjetje ne potrebuje več posebne zaščite s strani države (Chang, 1997).

³ Ima določen čas trajanja oz. datum ukinitve.

vlada lahko zlorabi moč zlate delnice tako, da obdrži politično kontrolo nad podjetjem, čeprav je podjetje privatizirala in pri tem pobrala privatizacijski denar. Slabši pa je lahko tudi nadzor nad menedžmentom, ker imajo manjši delničarji manj interesa za nadzor managementa kot manj večjih delničarjev (Around the World in 80 Ideas, 2006).

2 ZNAČILNOSTI ELEKTROGOSPODARSTVA

Električna energija je ena najpomembnejših oblik energije in je ključni dejavnik človekovega in gospodarskega razvoja. Električna energija se precej razlikuje od ostalih dobrin s katerimi se trguje, saj jo je nemogoče shranjevati in mora biti porabljena praktično v istem trenutku, ko je proizvedena. Značilno za električno energijo je tudi, da je popolnoma standarden produkt, saj ni proizvajalca, ki bi lahko proizvajal dobro ali slabo električno energijo in praktično nima substituta. Najbližji substituti so drugi energenti, ki pa se med seboj precej razlikujejo.

Rast porabe električne energije narašča glede na raven in hitrost družbenogospodarskega razvoja, tako da se poraba električne energije v zadnjem desetletju v svetu stalno povečuje. Izjema nista niti EU in Slovenija, saj je letna rast porabe v EU okoli 2 % na leto, v Sloveniji pa okoli 3 % letno. Skladno s porabo raste tudi proizvodnja električne energije, vendar se razpoložljivi viri primarne energije iz katerih pridobivamo električno energijo krčijo ali pa so v veliki meri že izkoriščeni.

V Sloveniji smo od leta 2003⁴ odvisni od uvoza električne energije, vendar pa le-te, zaradi omejenih prenosnih zmogljivosti, ne moremo uvažati v neomejenih količinah, kar pomeni, da je pomembna visoka stopnja samooskrbe. Oskrba z električno energijo je sestavljena iz treh faz in sicer: proizvodnja, prenos in distribucija. Prenos in distribucija imata s stroškovnega vidika značilnosti naravnega monopola. Naravni monopol je značilen predvsem za prenos električne energije, kjer morajo biti praktično vsi subjekti povezani, če želimo izkoristiti prednosti povezanega sistema v celoti.

Električno energijo se proizvaja na več načinov z uporabo različnih primarnih virov. Največ energije se še vedno proizvede v jedrskih, termo (TE) in hidroelektrarnah (HE), čeprav je v svetu vedno več teženj k zapiranju jedrskih elektrarn, medtem ko se vedno bolj vzpodbuja proizvodnja električne energije iz obnovljivih virov energije (OVE).

Proizvodni stroški električne energije se med proizvajalci zelo razlikujejo. Cenovno najbolj ugodna je proizvodnja v hidroelektrarnah, ki po dragih začetnih letih proizvajajo poceni elektriko. Slabe strani hidroelektrarn pa so draga in dolgotrajna gradnja in velik poseg v okolje. Obseg proizvodnje je odvisen od vodostaja, čistosti vode itd. Prednost jedrskih

⁴ Leta 2003 je v veljavo stopil sporazum med Slovenijo in Hrvaško glede delitve proizvedene električne energije v NEK.

elektrarn je v nizkih proizvodnih stroških električne energije, vendar so zato toliko večji stroški postavitve in zaprtja jedrske elektrarne. Sama ekonomičnost jedrske elektrarne je odvisna od dobe obratovanja objekta, saj je stroške možno povrniti šele na daljše obdobje (Kmetec, 1999, str. 5, 6). Svojo prednost imajo tudi termoelektrarne, saj so stroški postavitve termoelektrarne nizki v primerjavi s postavitvijo jedrske elektrarne, vendar pa termoelektrarne proizvajajo izredno drago električno energijo.

EU v svojih smernicah spodbuja soproizvodnjo toplote in električne energije. S tem toplarne dosegajo boljše izkoristke, kot bi se dosegali v ločeni proizvodnji. Pri ločeni proizvodnji elektrike (33 % izkoristek) in toplote (85 % izkoristek) je skupni izkoristek goriv okoli 59 odstotkov, medtem ko je pri soproizvodnji skupni izkoristek doseže 70 odstotkov. Poleg tega se zmanjšujejo tudi negativni vplivi na okolje (Soproizvodnja, 2006). V Sloveniji na tak način obratuje Termoelektrarna in toplarna Ljubljana (TE-TOL), ki vso električno energijo (okoli 4 % proizvedene električne energije v Sloveniji) proizvede v soproizvodnji in ima zaradi tega status kvalificiranega proizvajalca.

3 LIBERALIZACIJA ELEKTROGOSPODARSTVA V EU

Tesno s privatizacijo je povezana tudi liberalizacija⁵, katere cilj je uvajanje konkurence v prej monopolne sektorje.

Bakos (2001, str. 1) meni, da sta za vzpostavitev prostega trga električne energije potrebni tako privatizacija kot liberalizacija trgov. Napredek na področju privatizacije in liberalizacije se v različnih državah razlikuje. Tako so nekatere hitreje napredovale pri privatizaciji, druge pa pri liberalizaciji. Končni rezultat pa naj bi bil v obeh primerih enak in sicer popolnoma liberaliziran trg, kjer privatna elektrogospodarska podjetja prinašajo koristi porabnikom.

3.1 Liberalizacija sektorja v Evropski uniji

Evropska unija je v Lizbonski strategiji opredelila energetiko kot ključen element evropske konkurenčnosti in nadaljnjega gospodarskega razvoja. Kot prednostne naloge je izpostavila predvsem zagotavljanje zanesljivosti oskrbe z energijo, povečanje konkurenčnosti energetskega sektorja z deregulacijo in liberalizacijo trga ter zagotavljanje varovanja okolja.

Eden glavnih ciljev liberalizacije trga električne energije je znižanje cene električne energije, ki je v EU v povprečju dražja kot pa v ZDA, Avstraliji in na Japonskem. V Nemčiji je električna energija npr. za 33 % dražja kot v ZDA in kar 50 % dražja kot v Avstraliji (Pristov, 2003, str. 2). Dražja električna energija pa vodi k višjim cenam končnih proizvodov evropskih podjetij, ki s tem izgubljajo na konkurenčnosti.

⁵ Bailey (2002, str. 351) omenja liberalizacijo kot eno od privatizacijskih metod.

Osnovo za liberalizacijo trga električne energije v EU predstavlja Direktiva o skupnem notranjem trgu električne energije⁶, ki je stopila v veljavo 19.2.1999. Direktiva, ki postavlja na prvo mesto zanesljivo preskrbo z energijo, predvideva odprtje nacionalnih trgov električne energije v EU, kar naj bi v končni fazi vodilo k največjemu skupnemu trgu električne energije na svetu.

3.2 Odpiranje nacionalnih trgov električne energije v EU

Stopnja odprtosti trga se prikaže z razmerjem med količino električne energije dobavljeno upravičenim odjemalcem in vso dobavljeno energijo. Trg se odpira postopoma, mejnike, koliko trga morajo odpreti države, pa je določila EU. V že omenjeni Direktivi o skupnem notranjem trgu električne energije iz leta 1999 je tako določila, da naj bi bilo do leta 2003 odprtega najmanj 33 % trga, s tem da veliki kupci dobijo status upravičenega odjemalca (Pristov, 2003, str. 3).

Leta 2003 sprejeta Direktiva o skupnih pravilih za notranji trg z električno energijo in o razveljavitvi Direktive 96/92/ES⁷ pa je zapovedala, da so od 1. julija 2004 upravičeni odjemalci vsi odjemalci razen gospodinjstev, ter da se 1. julija 2007 trg popolnoma odpre, kar pomeni, da imajo tudi gospodinjstva pravico kupovati električno energijo na trgu.

Komisija Evropskih skupnosti ugotavlja, da stopnja integracije trga zaenkrat še ni zadostna, ker so še vedno prevelike razlike v cenah med posameznimi državami, in ker je stopnja čezmejne trgovine še vedno prenizka (Poročilo o napredku pri oblikovanju notranjega trga s plinom in električno energijo, 2005). Danes na območju EU obstaja vsaj sedem podtrgov, ki so med seboj ločeni z nezadostnimi prenosnimi zmogljivostmi in cenovnimi razlikami⁸ (Hass et al., 2006, str. 1).

Iz Tabele 1 na str. 11 je razvidno, da so nekatere države EU z odpiranjem trga pohitele, tako da so vsi odjemalci električne energije upravičeni odjemalci. V večini držav, ki še niso odprle trga 100 %, pa je le-ta odprt za vse, razen za gospodinjstva. Izjema je Malta, ki je zaradi geografske lege specifičen primer.

⁶ Directive 96/92/EC.

⁷ Directive 2003/54/EC.

⁸ Glej Priloga, slika 1.

Tabela 1: Stopnja odprtosti trgov električne energije v EU septembra 2005

Država	Stopnja odprtosti trga v %	Upravičeni odjemalci
Belgija	90	Vsi ¹
Češka	74	Vsi razen gospodinjev
Danska	100	Vsi
Nemčija	100	Vsi
Estonija	12	>40 GWh
Grčija	62	Vsi razen gospodinjev ²
Španija	100	Vsi
Francija	70	Vsi razen gospodinjev
Irska	100	Vsi
Italija	79	Vsi razen gospodinjev
Ciper	35	>350 GWh
Latvija	76	Vsi razen gospodinjev
Litva	74	Vsi razen gospodinjev
Luksemburg	84	Vsi razen gospodinjev
Madžarska	67	Vsi razen gospodinjev
Malta	0	/
Nizozemska	100	Vsi
Avstrija	100	Vsi
Poljska	80	Vsi razen gospodinjev
Portugalska	100	Vsi
Slovenija	77	Vsi razen gospodinjev
Slovaška	79	Vsi razen gospodinjev
Finska	100	Vsi
Švedska	100	Vsi
Velika Britanija	100	Vsi ³

Opombe:

¹ Velja za Flamsko regijo, v ostalih regijah so UO vsi razen gospodinjstva.

² Vsi odjemalci na nepovezanih otokih niso upravičeni odjemalci.

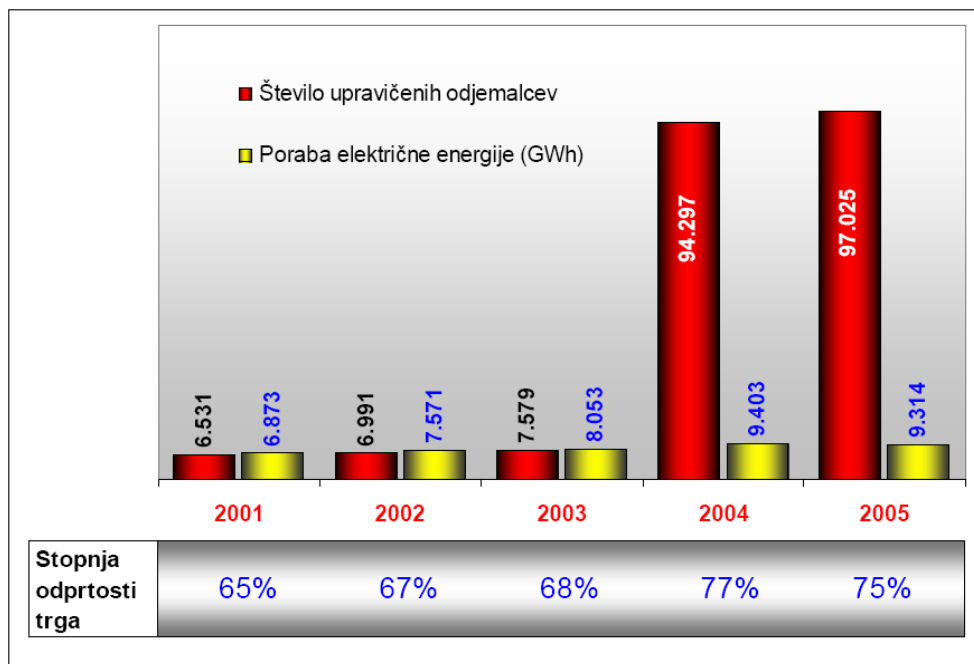
³ Na Severnem Irskem je trg odprt za vse razen gospodinjstva.

Vir: Goerten, Clement, 2006, str. 1.

3.3 Odpiranje trga električne energije v Sloveniji

Slovenija je že pred vstopom v EU morala spremeniti zakonodajo na področju elektrogospodarstva in jo uskladiti z evropsko. Tako smo v Sloveniji sprejeli Energetski zakon (EZ), ki je stopil v veljavo 15.4.2001 in kasneje novelo tega zakona v letu 2004 (Ur. l. RS, št. 51/2004). Trg električne energije se v Sloveniji odpira postopoma. Od odprtja trga za električno energijo 15. aprila 2001 pa do 30. junija 2004 so lahko električno energijo na trgu kupovali odjemalci, ki so imeli več kot 41 kW priključne moči na enem odjemnem mestu (67 % celotnega trga). Od 1. julija 2004 pa imajo pravico do nakupa električne energije na trgu vsi odjemalci razen gospodinjev. Le-ta bodo dobila to pravico po popolnem odprtju trga 1. julija 2007 (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2004, 2005, str. 41). Slika 1 spodaj prikazuje število in porabo električne energije upravičenih odjemalcev v letih 2001 – 2005 ter stopnja odprtosti trga.

Slika 1: Odpiranje trga z električno energijo v Sloveniji

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 33.

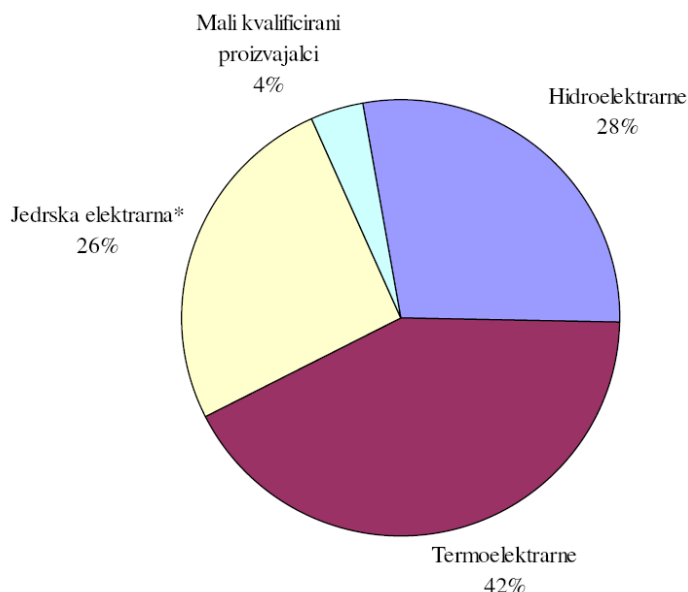
Odpiranje trga električne energije v Sloveniji spremlja Javna agencija RS za energijo, ki bedi nad pravilnim delovanjem trga z električno energijo in vsako leto pripravi poročilo o stanju energetike v Sloveniji. Je neodvisen organ, ki poroča vladi in je dokaj nova institucija (ustanovljena leta 2001), ki pa po mnenju strokovnjakov svoje naloge še ne opravlja tako, kot bi bilo potrebno.

4 SLOVENSKO ELEKTROGOSPODARSTVO

4.1 Proizvodnja

V Sloveniji pridobivamo električno energijo predvsem iz treh različnih virov: Jedrske elektrarne, hidroelektrarn in termoelektrarn.

Slika 2: Struktura proizvodnih virov električne energije v Sloveniji v letu 2005

* Opomba: Upoštevano je le 50 % proizvodnje Nuklearne elektrarne Krško (NEK).

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 12; lastni preračuni.

Tabela 2: Proizvodnje električne energije v Sloveniji v letih 2004 in 2005 (v GWh)

	Proizvodnja 2004	Proizvodnja 2005	Indeks Proizvodnja 2005/ Proizvodnja 2004
Hidroelektrarne	3.603	3.036	84,3
Termoelektrarne	4.545	4.601	101,2
Jedrska elektrarna	2.606	2.807	107,7
Mali kvalificirani proizvajalci	476	417	87,6
Skupna proizvodnja v RS	11.230	10.861	96,7
Uvoz - pretoki v Slovenijo	4.885	9.326	190,9
Skupaj	16.115	20.187	125,3

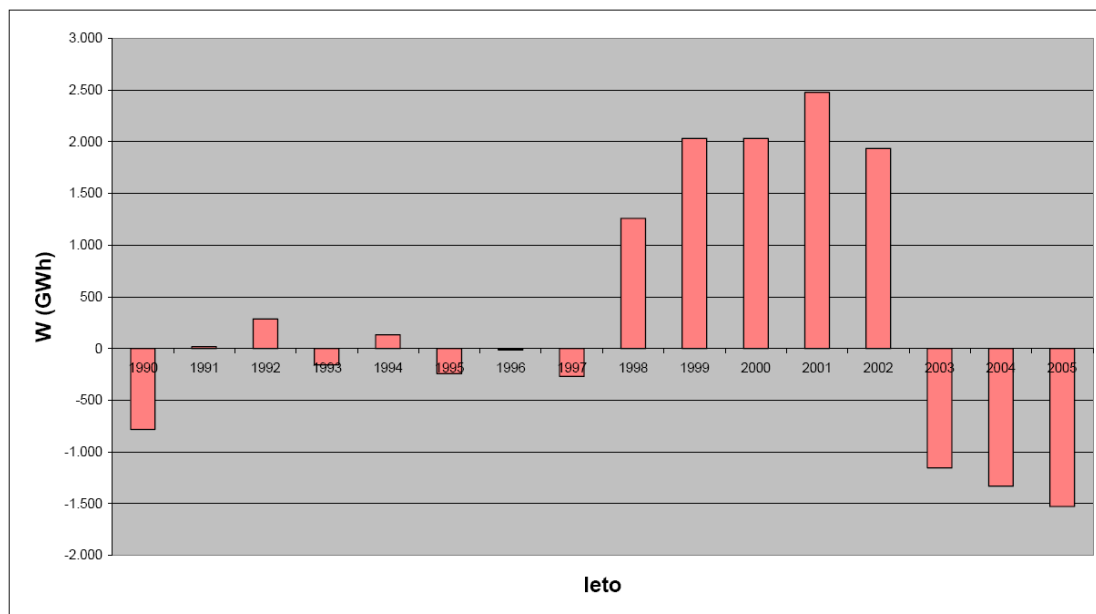
*Opomba: Upoštevano je le 50 % proizvodnje NEK.

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 11; lastni preračuni.

Iz Tabele 2 je razvidno, da je bila proizvodnja električne energije v letu 2005 v primerjavi z letom poprej manjša. Manjša proizvodnja pa je bila predvsem posledica slabših hidroloških razmer, kar je vplivalo na proizvodnjo hidroelektrarn. Zato pa so večjo proizvodnjo od načrtovane imele jedrska elektrarna in termoelektrarne. Poleg tega je iz tabele razvidno, da električno energijo tudi uvažamo. Pokritost proizvodnje s porabo je v Sloveniji po letu 2003, ko je polovica proizvedene električne energije v Nuklearne elektrarne Krško prešla v hrvaške roke, namreč precej odvisna od hidroloških razmer, saj velik delež električne energije proizvedejo hidroelektrarne. Od leta 2003 v Sloveniji beležimo primanjkljaj električne energije, kar rešujemo z uvozom. V letu 2005 smo v Sloveniji tako morali uvoziti 2584 GWh električne energije za pokrivanje domačih potreb – to je bilo dobrih 18 odstotkov slovenske porabe električne energije (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005,

2006, str. 45). Nazoren prikaz elektroenergetske bilance proizvodnje in porabe električne energije v letu 2005 se nahaja v Prilogi, slika 2.

Slika 3: Presežki in primanjkljaji električne energije v Sloveniji od 1990 do 2005

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 97.

4.1.1 Proizvajalci električne energije v Sloveniji

Pri proizvodnji električne energije nad 10 MW je v letu 2005 sodelovalo 8 podjetij: Dravske elektrarne Maribor, d. o. o. (DEM), Savske elektrarne Ljubljana, d. o. o. (SEL), Soške elektrarne Nova Gorica, d. o. o. (SENG), Nuklearna elektrarna Krško, d. o. o. (NEK), Termoelektrarna Šoštanj, d. o. o. (TEŠ), Termoelektrarna Trbovlje, d. o. o. (TET), Termoelektrarna - Toplarna Ljubljana, d. o. o. (TE-TOL) in Termoelektrarna Brestanica, d. o. o. (TEB).

Vlada Republike Slovenije je v letu 2001 združila DEM, SEL, SENG, TEŠ in TEB, skupaj s Premogovnikom Velenje v Holding slovenskih elektrarn, d. o. o. (HSE). Vključeni nista TET in TE-TOL, ki sta na režimu prednostnega dispečiranja in NEK. Ustanovitev HSE je bila utemeljena s sledečimi argumenti: zagotoviti cenovno ugodnejšo in kakovostno električno energijo, združiti investicijske vire za izgradnjo HE na spodnji Savi in preprečiti možnost, da bi posamezna podjetja lahko postala predmet eventualnih sovražnih prevzemov (Resolucija o Nacionalnem energetskem programu (ReNEP), 2004).

Tabela 3: Inštalirane moči in proizvodnja proizvajalcev na prenosnem omrežju leta 2005

Proizvajalci	Inštalirana moč (MW)	Delež	Proizvodnja (GWh)	Delež
HSE	1860	75,2	6642	63,6
NEK	335	13,6	2807	26,9
TET	164	6,6	588	5,6
TE-TOL	113	4,6	407	3,9
SKUPAJ	2472	100,0	10444	100,0

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006.

Proizvodnja električne energije v Sloveniji ima značilnosti tesnega oligopola, saj je v letu 2005 delež treh največjih proizvajalcev električne energije na prenosnem omrežju znašal 96,9 odstotka. Tržni delež prevladujočega (HSE) glede na celotno proizvodnjo je v istem letu znašal 64,2 %⁹.

Kot je razvidno v tabeli spodaj, so vsa podjetja za proizvodnjo v večinski državni lasti. Leta 2003 sta slovenska in hrvaška vlada podpisali sporazum o delitvi proizvedene električne energije v NEK-u.

Tabela 4: Lastniška struktura podjetij za proizvodnjo električne energije (deleži lastništva v odstotkih)

	Republika Slovenija	HSE	Drugi delničarji	Mestna občina Ljubljana	GEN Energija	Hrvatska elektroprivreda
HSE	100,0					
DEM	0,1	99,9				
SEL		79,5	20,5			
SENG		79,5	20,5			
TEB		79,5	20,5			
TEŠ		79,5	20,5			
TET	80,3		19,7			
TE-TOL	64,6			35,4		
NEK					50,0	50,0

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 37.

4.2 Poraba

Za porabo električne energije je značilna, tako kot v drugih državah EU, vsakoletna rast. V zadnjih desetih letih je poraba električne energije v povprečju rasla za 2,9¹⁰ odstotka na leto. Leta 2005 pa je poraba električne energije, glede na predhodno leto, zrasla kar za 3,7 odstotka, skupna poraba električne energije pa je bila 12.790 GWh (Letno poročilo o obratovanju za leto 2005 in primerjava s preteklim 10-letnim obdobjem, 2006, str. 3). Sodeč po podatkih o povpraševanju po električni energiji v prvih sedmih mesecih leta 2006 pa lahko sklepamo, da bomo v letu 2006 dosegli eno višjih rasti porabe na letni ravni, saj se je ta v

⁹ Upoštevana je 50 % proizvodnje NEK-a.

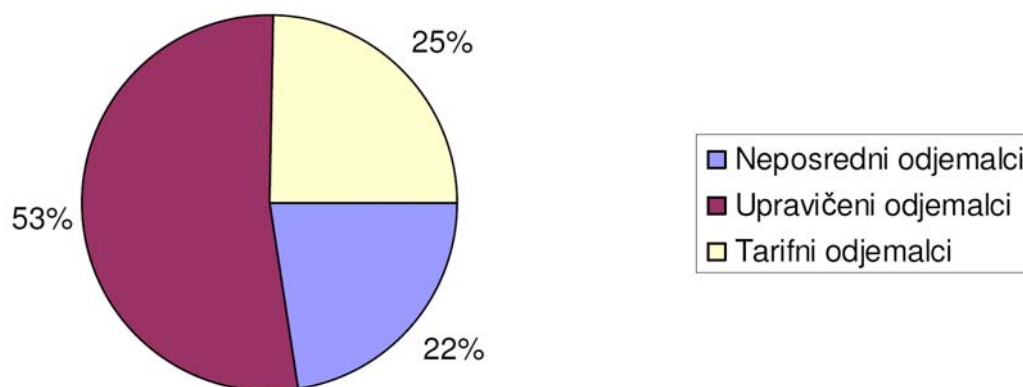
¹⁰ Dejanska poraba je višja kot tista, ki so jo napovedali v Nacionalnem energetskega programu. V NEP je rast porabe ocenjena na približno 2 % letno do leta 2010 oz. do leta 2015 v povprečju približno 1,5% na leto.

primerjavi z enakim lanskim obdobjem povečala že za 3,8 odstotka (Poraba električne energije nezadržno narašča, 2006). Vzroka za tako rast porabe sta med drugim tudi draga nafta in plin, zaradi česar je za ogrevanje stanovanj najbolj ugodno izbrati elektriko, veliko pa je prispevala tudi rast uporabe klimatskih naprav v poletnem času.

Porabniki električne energije se delijo v tri skupine:

1. Upravičeni odjemalci na prenosnem omrežju - v letu 2005 je bilo le-teh 7, njihova poraba pa je znašala 22 % celotne porabe v RS.
2. Upravičeni odjemalci na distribucijskem omrežju – v letu 2005 jih je bilo 97.018 in so porabili 53 % celotne porabljene električne energije v RS.
3. Tarifni odjemalci – V letu 2005 jih je bilo 773.568, porabili pa so četrtno vse porabljene električne energije v Sloveniji.

Slika 4: Deleži porabe električne energije

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 34.

4.2.1 Cene električne energije

Končna cena električne energije je sestavljena iz cene za električno energijo in cene za uporabo elektroenergetskih omrežij (omrežnina). Ceno za tarifne odjemalce, torej gospodinjstva, določi vlada¹¹, medtem ko se cena za upravičene odjemalce oblikuje tržno. Cene, ki ji dosegajo opravičeni odjemalci, so odvisne od količine porabljene električne energije in časovne dinamike porabe.

Cena električne energije je za tarifne odjemalce v Sloveniji dokaj nizka. Vlada je ceno držala na nizki ravni, saj si je zaradi prevzema evra prizadevala znižati inflacijo. Cena, ki jo plačujejo tarifni odjemalci, tako ne odraža pravih razmer na trgu električne energije. Posledica nizkih cen je, da distribucijska podjetja v zadnjih letih izkazujejo velike izgube pri izvajanju dejavnosti dobave električne energije tarifnim odjemalcem, saj cena ne pokriva stroškov

¹¹ Uredba o tarifnem sistemu za prodajo električne energije (Uradni list RS, št. 36/04).

nakupa električne energije in cen za uporabo omrežij. V letu 2005 so podjetja za distribucijo tako izkazala za 5,2 milijarde tolarjev izgube, kar je 7,5 % več kot v poslovnem letu 2004 (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 16).

Primerjava cen električne energije v Sloveniji s povprečno ceno v EU-25 pokaže, da so cene v Sloveniji nižje od povprečja EU. Tako lahko ugotovimo, da je cena električne energije, ki jo je leta 2005 v Sloveniji plačeval gospodinjski odjemalec¹², z letno porabo 3500 kWh, znašala približno 75 % povprečne cene 25-ih držav EU. Tudi industrijski odjemalci v Sloveniji so plačevali za električno energijo v povprečju manj, kot pa znaša povprečju EU-25, in sicer je značilen industrijski odjemalec z letno porabo 50 MWh plačeval okoli 90 % povprečne cene EU-25, industrijski odjemalec z letno porabo 24 GWh pa približno 82 % povprečne cene EU-25 (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 52 - 54).

4.3 Prenos električne energije

Slovensko omrežje sestavljajo prenosno omrežje napetosti 400 kV, 220 kV in 110 kV ter distribucijska omrežja 110 kV, 35 kV, 20 kV, 10 kV in 0,4 kV, v katerega je vključeno približno 830.000 odjemalcev. Prenosno 400 kV in 220 kV omrežje je vpeto v omrežja Avstrije, Hrvaške in Italije, kar omogoča uvoz in izvoz električne energije (ReNEP, 2004).

Upravljanje prenosnega omrežja in prenos električne energije v Republiki Sloveniji izvaja Elektro Slovenija (ELES), ki je po določitih EZ javno podjetje v 100-odstotni državni lasti. S prenosnim omrežjem povezuje proizvajalce in odjemalce električne energije in zagotavlja nemoteno obratovanje slovenskega elektroenergetskega sistema. ELES, kot svojo edino dejavnost, izvaja gospodarsko javno službo¹³ (GJS) systemskega operaterja. S hčerinskimi družbami ELES skrbi tudi za organiziranje trga z električno energijo v okviru BORZEN-a, izvajanje izobraževalnih programov in trženje telekomunikacij (Temeljni podatki, 2006).

4.4 Distribucija električne energije

Dejavnost systemskega operaterja distribucijskega omrežja opravlja, bodisi javno podjetje, ustanovljeno za opravljanje te gospodarske javne službe, bodisi pravna oseba zasebnega prava ali samostojni podjetnik posameznik, ki na določenem območju pridobi koncesijo za opravljanje te gospodarske javne službe.

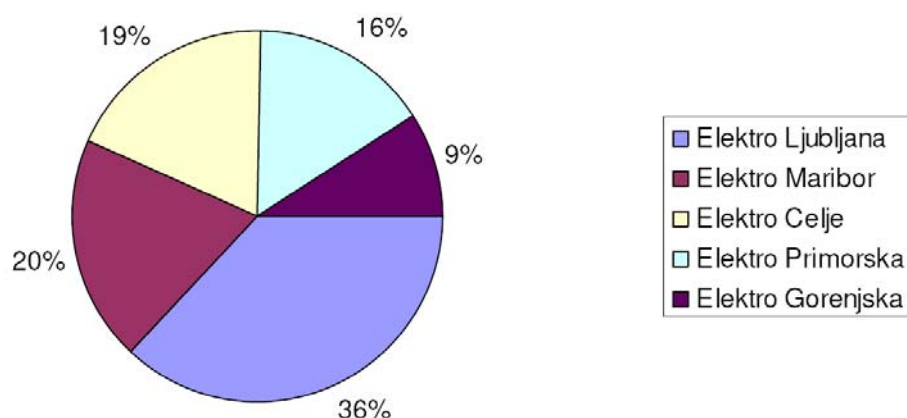
¹² Glej Priloga, slika 3.

¹³ »Dejavnosti systemskega operaterja prenosnega omrežja in systemskega operaterja distribucijskega omrežja so obvezne republiške gospodarske javne službe. Te na podlagi Zakona o gospodarskih javnih službah (Uradni list RS, št. 32/93 in 30/98) zagotavljajo materialne javne dobrine kot proizvode in storitve, katerih trajno in nemoteno proizvodnjo je v javnem interesu države zaradi zagotavljanja javnih potreb v takšnem obsegu, kadar in kolikor jih ni mogoče zagotavljati na trgu. Način opravljanja GJS predpiše vlada z ustrežno uredbo, v kateri določi tudi vire financiranja (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 13).«

V Sloveniji za distribucijo električne energije skrbi 5 podjetij in sicer:

- javno podjetje za distribucijo električne energije Elektro Celje, d. d.,
- javno podjetje za distribucijo električne energije Elektro Gorenjska, d. d.,
- javno podjetje za distribucijo električne energije Elektro Ljubljana, d. d.,
- javno podjetje za distribucijo električne energije Elektro Maribor, d. d.,
- javno podjetje za distribucijo električne energije Elektro Primorska, d. d..

Slika 5: Deleži porabe električne energije distribucijskih podjetij na prenosnem omrežju v letu 2005

Vir: Letno poročilo ELES 2005, 2006, str. 32.

Kot je razvidno iz slike 5, je bil največji porabnik električne energije med distribucijskimi podjetji na prenosnem omrežju Elektro Ljubljana, ki je porabila 3.709 GWh, sledi pa ji Elektro Maribor s porabljenimi 1.556 GWh. Iz tega lahko sklepamo, da nobeno distribucijsko podjetje na trgu nima prevladujočega položaja, tako kot ga ima HSE pri proizvodnji električne energije.

Distribucijska podjetja poleg distribucije opravljajo tudi druge dejavnosti. Nekatere se izvajajo kot GJS, druge pa kot tržne dejavnosti. Vendar morajo za vse dejavnosti ločeno voditi poslovanje. Te dejavnosti so:

- upravljanje distribucijskega omrežja (GJS),
- dobava tarifnim odjemalcem (GJS),
- dobava upravičenim odjemalcem (tržna dejavnost),
- druge tržne dejavnosti (tržna dejavnost).

Vsa distribucijska podjetja so v večinski lasti Republike Slovenije, in sicer ima RS v vseh 79,5 odstoten delež, ostalo pa imajo v lasti drugi delničarji (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 14).

4.5 Dvostranski in organizirani trg električne energije v Sloveniji

Z električno energijo se v Sloveniji trguje na dvostranskem in organiziranem trgu električne energije.

Na dvostranskem trgu električne energije se prosto sklepajo dvostranske pogodbe med dvema pogodbenima strankama, ki se med seboj poznata. Trg je nereguliran, cene se določijo neodvisno, same podrobnosti sklenjenih pogodb pa ponavadi ostanejo poslovna skrivnost.

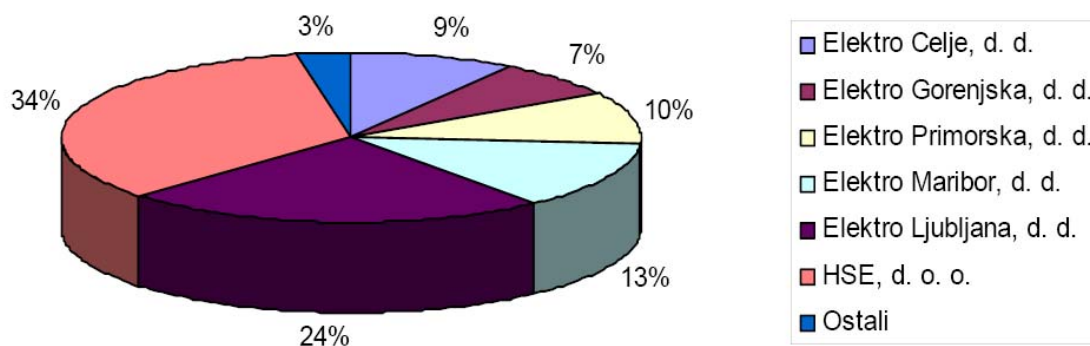
Organizirani trg oz. borza električne energije je osrednje mesto, kjer se trguje z vnaprej znanimi pravili trgovanja. Na borzi se srečata ponudba in povpraševanja. Stranke so znane, prav tako so objavljene cene po katerih se trguje, sam trg pa je reguliran. V Sloveniji organizirani trg električne energije obstaja od leta 2001, ko je ELES na podlagi uredbe Vlade RS ustanovilo družbo BORZEN, organizator trga z električno energijo, d. o. o.. Naloge organizatorja trga obsegajo izvajanje dnevnega trga z električno energijo, organiziranje trga z električno energijo prednostnega dispečiranja, evidentiranje bilateralnih pogodb o dobavi električne energije, sestavo okvirnih dnevnih vozniških redov ter obračun odstopanj oddaje in odjema električne energije od vozniških redov. Poleg navedenega organizator trga izvaja tudi obračun in denarno poravnavo (kliring) poslov sklenjenih na organiziranem trgu (ReNEP, 2004).

V Sloveniji je bilo leta 2005 kar 99,7 % električne energije prodane na podlagi dvostranskih pogodb, sklenjenih za obdobje od enega do petih let, le okoli 0,3 odstotka pa na borzi. Dolgoročnejše pogodbe se po podatkih Agencije RS za energijo v Sloveniji ne sklepajo (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 42). Majhen obseg trgovanja na borzi kaže na nelikvidnost organiziranega trga.

4.6 Maloprodajni trg električne energije

Na maloprodajnem trgu električne energije potekata nakup in prodaja električne energije upravičenim odjemalcem. Na maloprodajnem trgu je bilo leta 2005 dejavnih 13 dobaviteljev, največji tržni delež pri dobavi upravičenim odjemalcem pa je imel HSE. Največ končnih odjemalcev so z električno energijo oskrbela distribucijska podjetja, ki so kupovala energijo na dvostranskem trgu, medtem ko so ostala podjetja kupovala električno energijo tudi na organiziranem trgu (Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 46).

Slika 6: Tržni delež dobaviteljev električne energije

Vir: Javna Agencija RS za energijo, 2006, str. 47.

Javna agencija RS za energijo v Poročilu o stanju na področju energetike v letu 2005 (2006, str. 47) navaja, da se je tržni delež podjetij, ki ne delujejo v okviru distribucijskih podjetij ali HSE, glede na leto 2004 povečal za približno tri odstotke. To so nova podjetja, nekatera od njih delujejo v energetiki in širijo svoje poslovanje še na področje električne energije, npr. IG Prodaja, Petrol Energetika. V prihodnosti se bo njihov delež verjetno povečal, sploh zaradi povezave Istrabenz – Gorenja z GEN Energijo, ki potrebuje partnerja z izkušnjami pri trženju električne energije.

5 ELEKTROGOSPODARSTVO EVROPSKE UNIJE

Kot sem že omenil, je eden ciljev Evropske unije vzpostavitev enotnega konkurenčnega trga električne energije. Konkurenčen trg pa se bo bolj verjetno razvil tam, kjer je zadostno število konkurentov, tako v proizvodnji kot v distribuciji električne energije. Kjer je to število majhno, je zelo velika verjetnost, da trg zgubi kredibilnost pri končnih porabnikih, saj cene na takih trgih ponavadi ne odražajo tržnih zakonitosti. Zato je najbolj pomembna vzpostavitev integriranega trga z minimalnimi fizičnimi ovirami in brez umetnih ovir. Na ta način se bo vzpostavilo konkurenčno stanje na trgu, lažji dostop do omrežjih in prišlo bo do več zamenjav dobaviteljev električne energije, ker bo vsak izbral najugodnejšega dobavitelja.

5.1 Tržna struktura

Glavni pokazatelj tržne strukture v EU je proizvodni sektor, saj zadnje izkušnje na trgu električne energije kažejo na povezovanje med proizvajalci električne energije in distribucijskimi podjetji. Zato je verjetno, da se bo tržna struktura, ki velja za proizvodnjo, v prihodnosti prenesla na distribucijska podjetja, če ne bo posredovanj s strani regulatorjev trga.

Evropsko komisijo skrbijo predvsem trgi, kjer je koncentracija na trgu visoka, oz. kjer obstaja eden ali malo število velikih proizvajalcev. To pa pomeni, da je na teh trgih možnost zamenjave dobavitelja manjša in podjetja, ki dobavljajo električno energijo, lahko držijo višje

cene brez strahu pred izgubo tržnega deleža (Technical Annexes to the Report from the Commission on the Implementation of the Gas and Electricity Internal Market, 2005, str. 17).

Tabela 5: Tržni deleži največjega in treh največjih proizvajalcev v posamezni državi EU glede na proizvodne zmogljivosti in število proizvajalcev, ki imajo vsaj 5 % delež proizvodnih zmogljivosti

	Proizvodnja največjega proizvajalca glede na zmogljivost	Proizvodnja treh največjih proizvajalcev glede na zmogljivost	Število proizvajalcev z vsaj 5 % deležem proizvodnih zmogljivosti
Avstrija	45%	75%	5
Nemčija	30%	70%	5
Belgija	85%	95%	2
Nizozemska	25%	80%	4
Luksemburg	n.p.	n.p.	1
Danska	15%	40%	10
Finska			
Švedska			
Norveška			
Francija	85%	95%	1
Grčija	100%	100%	1
Irska	85%	90%	2
Italija	55%	75%	5
Portugalska	65%	80%	3
Španija	40%	80%	3
Velika Britanija	20%	40%	8
Estonija	90%	100%	1
Latvija	95%	100%	1
Litva	50%	80%	3
Poljska	15%	35%	7
Češka	65%	75%	1
Slovaška	75%	85%	1
Madžarska	30%	65%	7
Slovenija	70%	95%	3
Malta	100%	100%	1
Ciper	100%	100%	1

Vir: Technical Annexes to the Report from the Commission on the Implementation of the Gas and Electricity Internal Market, 2005, str. 2; Report on Progress in Creating the Internal Gas and Electricity Market, 2005, str. 44.

Na uspešnih trgih, kot sta npr. nordijski ali britanski, je na trgu med 5 in 10 glavnih konkurentov, poleg tega pa še veliko ostalih manjših proizvodnih podjetij. V teh okoliščinah lahko odjemalec električne energije domneva, da obstaja konkurenčen trg, če cene naraščajo ali pa padajo. V ostalih državah oz. regijah je tržna struktura manj konkurenčna, še posebej v regijah, kjer trgi med seboj niso zadostno povezani. Vendar pa ni dovolj samo veliko število proizvajalcev z večjim tržnim deležem za konkurenčen trg. Obstoj dolgoročnih pogodb za dobavo električne energije pomeni, da je konkurenca le navidezna, saj so odjemalci dolgoročno vezani na enega ponudnika. Takšen primer v EU sta Poljska in Madžarska, kjer je med proizvajalci malo konkurence, čeprav bi po številu proizvajalcev, ki imajo več kot pet

odstotni delež, to pričakovali (Technical Annexes to the Report from the Commission on the Implementation of the Gas and Electricity Internal Market, 2005, str. 19, 20).

5.2 Glavni akterji na evropskem trgu

Med najpomembnejša podjetja, ki so prisotna v Evropi lahko štejemo sledeča: nemška RWE in EON, francoski EDF, švedski Vattenfall in špansko Endeso, ki so potencialni kandidati za strateškega investitorja v HSE in so prisotni tako na domačem trgu, kot na tujih trgih, predvsem v novih članicah EU. V EU so v zadnjih petih letih prisotne horizontalne širitve velikih energetskega podjetij s številnimi združevanji in prevzemi drugih podjetij (ReNEP, 2004). V letih od 1998 do leta 2002 se je delež glavnih igralcev na trgu povečeval, delež ostalih pa se je v tem obdobju zmanjšal iz 39 % v letu 1998 na le 27 % v letu 2002 (glej Priloga, Slika 4). Po napovedih Marie Rehbinder, vodje oddelka za energijo in vodo pri Komisiji za konkurenco, naj bi v Evropi, čez 5 do 10 let, obstajalo le štiri ali pet pan-evropskih in pan-energetskih podjetij. Rehbinderjeva verjame, da lahko takšno število podjetij še vedno nudi določeno konkurenco in da Komisija ne bo temu nasprotovala (EC could allow further integration in European utility industry, 2005).

Tabela 6: Prisotnost največjih podjetji na trgu električne energije v izbranih državah EU

Država	Največje podjetje	Ostala velika podjetja
Avstrija	VERBUND	RWE, EON, EDF
Belgija	E-BEL	EDF, ESSENT, NUON, CENTRICA
Danska	ELSAM	E2, VATTENFALL, EON
Finska	FORTUM	VATTENFALL, EOAN
Francija	EDF	E-BEL, ENDESA
Nemčija	RWE	EON, VATTENFALL, EDF
Grčija	PPC	
Irska	ESB	NIE (Viridian)
Italija	ENEL	E-BEL, ENDESA, EDISON, VERBUND
Nizozemska	E-BEL	ESSENT, NUON, EON
Portugalska	EDP	ENDESA
Španija	ENDESA	IBERDROLA, EDP, ENEL, UNION FENOSA
Švedska	VATTENFALL	EON, FORTUM
Velika Britanija		EDF, EON, RWE, CENTRICA
Poljska	BOT	PKE, PAK, E-BEL, EDF
Češka	CEZ	RWE, EON
Slovaška	ENEL	TEKO, RWE, EDF, EON
Madžarska	MVM	EDF, EON, RWE
Slovenija	HSE	

Opomba: Obarvana so podjetja, ki se pojavljajo tako na nacionalnem trgu, kot na trgih drugih izbranih držav EU.

Vir: Technical Annexes to the Report from the Commission on the Implementation of the Gas and Electricity Internal Market, 2005, str. 8.

Zadnji primer prevzema je bil najavljen s strani OMV, ki naj bi prevzel avstrijsko elektroenergetsko podjetje Verbund. Ta prevzem, ki naj bi se končal do konca leta 2006, bo vodil v nastanek novega energetskega koncerna.

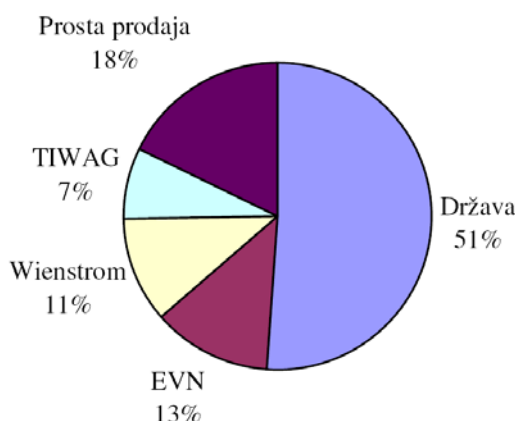
5.3 Avstrija

Struktura trga v Avstriji je rezultat Energetskega zakona, ki zapoveduje, da mora biti vsaj 51 % delež elektroenergetskih podjetij v državni lasti. Ker pa sprememba zakona zahteva vsaj dvotretjinsko podporo parlamenta, je malo verjetno, da se bo v kratkem ta člen zakona spremenil (Market structure, 2006, str. 24).

Najpomembnejši igralec v Avstriji je podjetje Verbund, ki je vertikalno združeno podjetje, ki proizvaja in distribuira električno energijo ter je lastnik in upravljalec visokonapetostnega omrežja v Avstriji. Predvsem je prisoten v Avstriji, vendar več kot 50 % električne energije proda v tujino, in sicer največ v Nemčijo (74,8 % izvoza), Francijo (13,1 %) in Slovenijo (6,4 %) (Letno poročilo Verbund 2005, 2006, str. 60). Verbund je leta 2005 proizvedel 29 TWh električne energije, večino te pa proizvede v HE (85,5 % v letu 2005) in je tako med vodilnimi evropskimi podjetji, ki uporabljajo obnovljive vire energije (Creation of the Leading Integrated Energy Group in Central Europe, 2006).

Lastniške deleže v Verbundu imajo poleg države še elektroenergetska podjetja EVN, Wienstrom in TIWAG.

Slika 7: Lastniška struktura Verbunda

Vir: Creation of the Leading Integrated Energy Group in Central Europe, 2006.

Leta 2006 je Verbund postal prevzemna tarča OMV, ki zavzema prvo mesto med naftnimi in plinskimi koncerni v Srednji Evropi. Prevzem bo vodil v nastanek energetskega giganta, ki se bo lahko meril z ostalimi evropskimi energetske giganti, kot sta Endesa in Iberdrola, vendar pa še vedno ne bo primerljiv z francoskim EDF ali nemškim RWE.

Precejšnjo vlogo pri tej združitvi ima vlada, ki mora spremeniti določbo zakona, ki določa minimalni delež države v elektroenergetskem podjetju. OMV vladi v zameno za delež v Verbundu ponuja delež v OMV, tako da bo po končani združitvi imela država v lasti okoli 40 % delež OMV (Grmek, 2006).

Cilji združitve, ki naj bi bila končana konec leta 2006, so nastanek vodilnega integriranega energetskega podjetja v Srednji Evropi, boljše izhodišče v nadaljnji integraciji in liberalizaciji evropskega energetskega trga, širitev na sosednje trge in investicije v nove proizvodne zmogljivosti in omrežje. Združeno podjetje OMV Verbund namerava v prihodnosti investirati tudi v gradnjo 800 MW TE v Sloveniji, vendar zaenkrat še ni znano, v katero TE namerava investirati in kdaj naj bi se gradnja začela (Creation of the Leading Integrated Energy Group in Central Europe, 2006).

Avstrija očitno zaenkrat še ne namerava prepustiti večinskega deleža v svojih elektroenergetskih podjetjih, medtem ko so se vlade nekaterih držav EU večinskim deležem v elektroenergetskih podjetjih že odpovedale. Vsaka država se je za privatizacijo odločila iz drugačnih razlogov in tudi uspeh privatizacije je različen po državah. Dober primer, da je treba privatizirati elektrogospodarstvo preišljeno, je Madžarska. Madžarska je v privatizacijo šla predvsem zato, ker je potrebovala denar za pokrivanje zunanjega dolga in deficita državnega proračuna. Poleg Madžarske privatizacije elektrogospodarstva bom v nadaljevanju predstavil tudi elektrogospodarstvo Italije in Nemčije. Italija je leta 1999 začela z reorganizacijo elektrogospodarstva, ker je želela v sektor vpeljati konkurenco. To je naredila tako, da je podjetje, ki je kontroliralo trg, razbila na več podjetij. V Nemčiji pa se je po odprtju trga zgodilo ravno obratno, saj se je število konkurentov v letih po odprtju zmanjšalo.

5.4 Madžarska

Madžarska je začela z privatizacijo kot prva med novimi članicami EU in je večino elektrogospodarstva privatizirala v letih 1994 in 1995, torej še pred odprtjem trga in pred vstopom v EU (Majstrović, 2004, str. 3).

Razlogi za privatizacijo so bili sledeči (Bakos, 2001, str. 4):

1. Privatizacija na Madžarskem, ki se je začela leta 1990 se je počasi zaključevala, glavna industrijska podjetja so bila že prodana in za zagotovitev novih privatizacijskih prihodkov je bilo potrebno nadaljevati s privatizacijo v sektorjih, ki jih privatizacija še ni dosegla.
2. Madžarska je potrebovala prihodke v konvertibilni valuti za poplačilo zunanjega dolga.
3. Denar za pokritje deficita državnega proračuna.

Državni urad za privatizacijo, APV Rt., je prodajal vseh šest elektrodistributerjev v državi in sedem elektrarn. Na seznamu za prodajo ni bilo edine jedrske elektrarne Paks, ki proizvede 40 % vse električne energije na Madžarskem in MVM, ki je odgovoren za uvoz-izvoz, veleprodajo, upravljanje prenosnega omrežja, dispečiranje neodvisnih proizvajalcev in JE Paks. Tako JE Paks kot MVM sta še vedno v 100 % lasti države. Večinoma so deleže kupovala tuja podjetja (RWE, AES, EDF, EON, EnBW), kar ni bilo značilno pri privatizaciji v zahodnih državah (Majstrović, 2004, str. 3).

V sedmih elektrarnah je bil naprodaj v povprečju od 34 do 49 odstotni lastniški delež, s tem da je novi lastnik dobil pravico, da v naslednjih dveh letih odkupi večinski paket delnic. Zaradi nujne posodobitve in razvoja elektrarn relativno hitra prodaja njihovega večinskega deleža sploh ni bila sporna (Szabo, 2003).

Med privatizacijo distributerjev so lokalne samouprave dobile 25-odstotni delež, vendar so ga kasneje zaradi kroničnega pomanjkanja denarja prav tako prodale. Pri distributerjih in elektrarnah je vladi tako ostala v trajni lasti po ena, tako imenovana zlata delnica (Szabo, 2003).

Vendar pa se privatizacija Madžarom, čeprav je prinesla veliko pozitivnih izkušenj, ni izšla ravno po načrtih. Problem predvsem predstavljajo dolgoročne pogodbe (20 – 25 let), ki jih je MVM sklepal z investitorji v času privatizacije. V pogodbah je namreč določeno, da je MVM dolžan kupiti električne energije od elektrarn po ceni, ki je določena v pogodbi, četudi je ne bo mogel prodati. Takšne pogodbe zajemajo 85 - 90 % vse proizvedene električne energije (Popiahvili et al., 2002, str. 16). Po mnenju Bakosa (2001, str. 19) bodo morali razliko med zagotovljeno ceno v pogodbi in dejansko ceno, ki je nižja od zagotovljenih, na koncu plačati kupci.

Privatizacija, ki poveča konkurenčnost, naj bi vodila do nižjih cen električne energije, vendar v primeru Madžarske to ni držalo. Vlada je investitorjem obljubila, da bo povišala cene električne energije do leta 2001. Proizvajalci so zahtevali 40 % dvig, medtem ko je vlada cene dvignila le za 24,9 %, kar je bil še vedno velik šok za porabnike (Bakos, 2001, str. 10). Tudi zaposlenost v sektorju se je zmanjšala in to kljub temu, da je vlada od kupcev podjetij zahtevala, da se število zaposlenih v nekaj letih ne sme manjšati. Zaposlitev v sektorju je padla za 22 %, s 44.746 zaposlenih v letu 1994 na 34.988 zaposlenih v letu 1999 (Bakos, 2001, str. 9).

Poleg tega so AES Summit Generation Ltd., Transelektro-Euroinvest in RWE proti madžarski vladi sprožili nekaj sodnih sporov, ker naj bi vlada enostransko zadrževala izvajanje določenih projektov, ki so bili za tujce zavezujoči, ponekod zaradi tajnih aneksov k privatizacijskim pogodbam. MVM je istočasno tožil distributerje, ki niso hoteli plačati prevzete električne energije po cenah, s katerimi niso bili zadovoljni (Szabo, 2003).

Leta 2006 je madžarska vlada prišla v nemilost Komisije Evropskih skupnosti zaradi zlatih delnic, ki jih je obdržala v privatiziranih podjetjih. Komisija je pozvala Madžarsko k odpravi zlatih delnic, ker je državni nadzor nad določenimi družbami v nasprotju z zakoni EU. Po mnenju Komisije Evropskih skupnosti zlate delnice omejujejo gibanje kapitala, kar je eden od temeljev enotnega trga (Szabo, 2006).

Privatizacija je prinesla tudi prej omenjene pozitivne izkušnje, in sicer velika vlaganja v obstoječi sistem, posodobitve obstoječih kapacitet¹⁴ in gradnjo novih. Investitorji so se namreč obvezali, da bodo vlagali v obrate za proizvodnjo električne energije in v večini primerov je bila določena kazen za primer nespoštovanja danih obljub (Szabo, 2003).

5.5 Italija

Od leta 1962, ko je bilo elektrogospodarstvo v Italiji nacionalizirano, igra glavno vlogo v tem sektorju Enel SpA. Tega leta mu je bila zaupana proizvodnja in prenos električne energije ter delno tudi distribucija. Poleg Enela so bili na trgu prisotni tudi lokalni akterji, ki so se ukvarjali z proizvodnjo in distribucijo električne energije v velikih mestih ter industrijski proizvajalci, ki so proizvajali električno energijo za svoje potrebe (Italy, 2006, str. 5).

Leta 1999 je italijanska vlada sprejela uredbo, s katero se je začelo prestrukturiranje in liberalizacija elektrogospodarstva. Namen te uredbe je bil, da se v sektor vpelje konkurenca. Vlada se je tako odločila, da delno privatizira Enel (35 % delež) ter zmanjša delež, ki ga ima pri proizvodnji (83 % vse proizvedene električne energije Italiji v letu 1999). Enel se je tako moral odpovedati proizvodnim kapacitetam in rezultat tega so bili trije novi proizvajalci električne energije. Rezultat te uredbe je tudi nastanek neodvisnega upravljalca prenosnega sistema GRTN v državni lasti, čeprav je prenosno omrežje ostalo v lasti podjetja Terna, ki ga je ustanovil Enel. Enel se je delno moral odpovedati tudi distribucijam, ki so prešle v last lokalnih oblasti (Italy, 2006, str. 6; Background Report on Regulatory Reform in Electricity, Gas and Railroads, 2000, str. 9).

Enel je po teh reformah obdržal vodilno mesto med proizvajalci električne energije, saj je leta 2004 proizvedel okoli 44 % vse električne energije v Italiji, sledili pa so mu Edison (12 %), Edipower (9 %) in Endesa (7 %) (Annual Report to the European Commission on the State of the Services and on the Regulation of the Electricity and Gas Sectors, 2005, str. 23). Država ima še vedno kontrolni delež v podjetju, saj ima več kot 30 % lastniški delež podjetja.

Leta 2005 so v Italiji prestrukturirali prenosno omrežje, saj so združili GRTN in Terno v eno podjetje, Terna Spa, ki je tako lastnik in upravljevec več kot 90 % prenosnega omrežja. Največji lastnik Terne je „Cassa Depositi e Prestiti“, ki je v državni lasti in ima 29.99 % delnic Terne, sledi Enel, ki ima okoli 6,1 % delnic (About Terna, 2006).

Glede na povedano lahko sklepamo, da so Enel-u s tem ko so ga razbili na več podjetij in začeli s privatizacijo, naredilo veliko uslugo. Enel je namreč obdržal vodilno mesto v proizvodnji električne energije, poleg tega pa je s prodajo elektrarn in deleža prenosnega in distribucijskega omrežja pridobil ogromno denarja, ki mu le še povečuje moč v Italiji in tujini

¹⁴ Proces posodobitve je imel tudi nekaj negativnih posledic, saj je prišlo do zapiranja rudnikov, ki so posamične elektrarne oskrbovali s premogom, in posledično odpuščanje delavcev.

(Hass et al., 2006, str. 5). Na moč Enel-a opozarja tudi regulator, ki nadzira italijanski trg električne energije (Autorità per l'energia elettrica e il gas). V letnem poročilu o stanju na trgu električne energije (Annual Report to the European Commission on the State of the Services and on the Regulation of the Electricity and Gas Sectors, 2006, str. 23) namiguje, da je Enel v letu 2004 zmanjšal proizvodnjo električne energije, da bi tako vplival na cene električne energije na trgu. Cene električne energije pa so v Italiji med najvišjimi v Evropi (glej Priloga, slika 3).

5.6 Nemčija

V Nemčiji, ki s porabo električne energije okoli 550 TWh sodi v sam vrh EU, je prišlo do liberalizacije trga električne energije leta 1998. Takrat je trg obvladovalo osem integriranih podjetij za proizvodnjo in prenos električne energije. Združitve in prevzemi v letih 2000 in 2001 so zmanjšali število na štiri: EON, RWE, Vattenfall in ENBW (Schwarz in Lang, 2006, str. 5). Med temi štirimi sta leta 2004 dve največji podjetji, EON in RWE, skupaj proizvedli 57 % vse proizvedene električne energije, vsa štiri največja podjetja pa okoli 81 % (Hass et al., 2006, str. 9). Ta štiri podjetja nadzorujejo tudi visokonapetostno prenosno omrežje in se ukvarjajo z distribucijo električne energije (Benchmarking Report on the Electricity and Gas Markets in compliance with the DG TREN requirement of 2 June 2005, 2005, str. 6). Rezultat konkurence in liberalizacije trga v Nemčiji je bil padec cen električne energije za industrijske porabnike, in sicer za 40 % v obdobju od leta 1998 do 2002 (Lederer, 2002, str. 14). Leta 2003 pa se je električna energija v Nemčiji zopet začela dražiti, tako da je danes cena električne energije v Nemčiji med najvišjimi v EU. Schwarz in Lang (2006, str. 2) podajata dve možni razlagi za dvig cen: a) višje cene nafte ter visoke cene emisijskih kuponov in b) zloraba tržne moči proizvajalcev električne energije.

Lastniška struktura je med podjetji precej različna, za vse pa velja, da podjetja ne poznajo državnega lastništva. Največji lastniki EON-a so tako zavarovalnice, banke in institucionalni investitorji, ki imajo skupno v lasti okoli 61 % delnic, Zvezna država Bavarska ima okoli 5 % delež (Strategy & Key Figures 2005, 2005, str. 10). Največji delničarji RWE so institucionalni investitorji, ki imajo v lasti 53 % delež in lokalne skupnosti z 31 % deležem (Shareholder Structure, 2006). EnBW ima dva velika delničarja, in sicer EDF in Oberschwäbische Elektrizitätswerke¹⁵. Oba si lastita po 45,01 % delež podjetja (Shareholder Structure, 2006a). Edina izjema, kar se tiče lastništva, je Vattenfall Europe, katerega večinski lastnik (več kot 95 % delež) je matično švedsko podjetje Vattenfall, ki je v 100 % švedski državni lasti (Press Release, 2005).

Značilnost nemškega trga električne energija je izredna geografska razdeljenost. Tako poleg omenjenih akterjev na nemškem trgu sodeluje še več kot okoli 900 elektroenergetskih podjetij, 56 med njimi je regijskih distributerjev in 553 lokalnih distributerjev. Ta podjetja

¹⁵ Združenje devetih južnonemških zveznih lokalnih skupnosti.

imajo raznovrstno lastništvo, saj so nekatera v javni lasti, druga pa delno ali v celotni privatizirana (Hirschhausen, Cullmann, Kappeler, 2005, str. 4; Lederer, 2002, str. 3).

6 MOŽNOSTI PRIVATIZACIJE SLOVENSKEGA ELEKTROGOSPODARSTVA

Proces privatizacije elektrogospodarstva v Sloveniji je šele na začetku. Energetski zakon je sicer že določil vrstni red privatizacij in celo deleže vrednosti podjetij, ki bi se lahko privatizirala, vendar je v prejšnjih letih prišlo le do prenosa manjšega lastniškega deleža podjetij na pooblaščenke investicijske družbe (približno 20 %). V 100-odstotni državni lasti sta ostala ELES in slovenski del NEK (ReNEP, 2004). Privatizacija ELES-a in NEK-a po 120. členu EZ zaenkrat še ni možna.

»Privatizacija slovenskega elektrogospodarstva v tem trenutku v večjem obsegu ni primerna, razen z dokapitalizacijo zaradi izgradnje novih kapacitet. Glede na niz prednosti, ki jih bo elektroenergetski sistem dajal proizvajalcem električne energije z domačim energentom, ni smotno planirati privatizacije z bistveno večjimi deleži v tem segmentu. Ravno tako so hidroelektrarne z dolgoletnimi koncesijami in vplivi na okolje v specifičnem nacionalnem položaju, kar velja tudi za NEK. Odprta za strateške partnerje pa ostajajo podjetja, ki nujno potrebujejo finančne vire za tehnološko prestrukturiranje predvsem za prehod z uvoženega premoga na zemeljski plin ali za nove investicije v termoelektrarne na zemeljski plin (ReNEP, 2004).«

6.1 Cilji privatizacije elektrogospodarstva v Sloveniji

Vlada je na seji 28. julija 2006, ko je potrdila predlog strateških usmeritev pri privatizaciji slovenskega elektrogospodarstva, sprejela tudi cilje privatizacije, z dosego katerih se bo izboljšala kakovost storitev, povečala globalna konkurenčnost gospodarstva ter podpora trajnostnemu razvoju Slovenije. Temeljni cilje privatizacije elektrogospodarstva so (Strateške usmeritve pri privatizaciji slovenske elektroenergetike, 2006, str. 2):

- razvoj poslovnih sistemov elektroenergetike v smeri konkurenčnosti na regijskem in evropskem trgu,
- povečanje učinkovitosti poslovanja z aktivno vlogo zasebnih lastnikov in
- povečanje aktivnosti za vlaganje v nove vire nujne, za dolgoročno zanesljivo, ekonomično in okolju prijazno energijo v cilju zmanjševanja uvozne odvisnosti.

K temu lahko dodamo še splošne cilje energetske politike v Sloveniji, ki jim sledimo (ReNEP, 2004):

- zanesljiva in kakovostna oskrba z električno energijo,
- uravnotežena diverzifikacija uporabe primarnih energetskih virov,
- ohranjanje obstoječih lokacij za proizvodnjo električne energije,
- ekonomsko upravičena raba OVE,
- spodbujanje soproizvodnje,
- promocija in vpeljava novih proizvodnih tehnologij,
- spodbujanje domače proizvodnje električne energije znotraj dovoljenih mehanizmov in
- skrb, da direktna uvozna odvisnost pri električni energiji ne bo preseгла 25 % letne porabe.

6.2 Proizvodnja

Privatizacija proizvodnih podjetij je najbolj zanimiva, tako za domače kot tudi za tuje investitorje, ki so že nekajkrat pokazali interes za nakup deleža. EZ omogoča privatizacijo proizvodnje, vendar le v določeni meri. Lastniški delež države v podjetjih za proizvodnjo električne energije se tako ne sme zmanjšati pod 50,1 odstotka. V NEK pa mora država obdržati vsaj 50-odstotni delež, torej biti 100-odstotna lastnica slovenskega dela NEK.

Privatizacija NEK verjetno še dolgo ne bo možna, saj ima le-ta gospodarsko in politično pomembnost za Slovenijo. V primeru izjemnih razmer nam ta elektrarna zagotavlja določeno strateško zanesljivost pri oskrbi z električno energijo. Poleg tega pa je električna energija iz NEK cenovno ugodna in zato predstavlja konkurenco ostalim virom električne energije, kar izboljšuje konkurenčnost na strani ponudbe električne energije (ReNEP, 2004). Za Slovenijo je zato izjemno pomembno, da ohrani NEK dolgoročno, ker predstavlja poceni vir električne energije, poleg tega pa Slovenija nujno potrebuje električno energijo iz NEK, ker bi v nasprotnem primeru morala precej električne energije za domače potrebe uvoziti, kar zmanjša zanesljivost dobave električne energije končnim odjemalcem.

Nasprotnega mnenja je Tomšič (2005, str. 19), ki podaja dejstvo, da je večino jedrskih elektrarn v lasti kapitalskih družb, razen v državah, kjer so z jedrsko tehnologijo sledili tudi vojaškemu cilju, npr. države bivše Sovjetske zveze in Francija. Zato predlaga, da se spremeni tisti del EZ, ki določa, da mora NEK ostati v državni lasti.

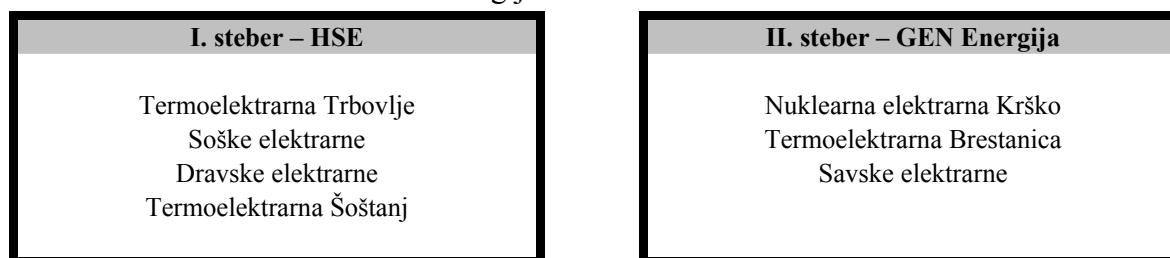
6.2.1 Strateške usmeritve pri privatizaciji slovenskega elektrogospodarstva

V letu 2006 je privatizacija elektrogospodarstva postala zelo aktualna tema, saj je vlada julija 2006 sprejela predlagan načrt privatizacije slovenskega elektrogospodarstva, ki ga je predstavil minister za gospodarstvo mag. Vizjak. Program privatizacije je pripravila posebna delovna skupina za privatizacijo elektrogospodarstva, ki so jo sestavljali strokovnjaki z

različnih področij. Delovna skupina je predlagala reorganizacijo in potrebno vzpostavitev konkurence. Člani delovne skupine si niso bili enotni v tem, ali na dolgi rok privatizirati več kot 50 % HSE, in ali naj iz HSE izločijo Dravske elektrarne Maribor. Prav tako si niso bili enotni pri izbiri modela privatizacije, zato je delovna skupina predlaga dva modela: plitvi¹⁶ in globoki¹⁷ model privatizacije. Na ministrstvu so potem, ko so se seznanili s predlaganimi modeli, pripravili strateške usmeritve za privatizacijo (Žumbar, 2006a).

Strateški načrt najprej predvideva reorganizacijo HSE – izločitev Termoelektrarne Brestanica in Savskih elektrarn ter vključitev Termoelektrarne Trbovlje. HSE bo tako predstavljal prvi elektrosteber, drugega pa GEN Energija, ki bo poleg NEK upravljal tudi s TEB in SEL. S tem se bosta v Sloveniji oblikovala dva stebra ponudnikov električne energije, ki si bosta med seboj konkurirala. Prvi steber je predviden za privatizacijo, medtem ko bo drugi ostal v državni lasti.

Slika 8: HSE kot I. steber in GEN Energija kot II. steber

Vir: De Corti, 2006a.

Vlada namerava TE Trbovlje priključiti I. stebru, ker si kot samostojni ponudnik ne more zagotoviti obstoja na dolgi rok. II. stebru pa se bosta priključili TE Brestanica, ker le-ta predstavlja sistemsko rezervo jedrski elektrarni in celotna veriga Savskih elektrarn, ker je enotno upravljanje z objekti na Savi pomembno za njihovo optimalno delovanje (Košir, 2006). To bo drugemu stebru omogočalo lažje nastopanje na trgu, saj različni viri ponujajo več fleksibilnosti. Po mnenju direktorja GEN Energije Martina Novšaka, gre za konkurenčne objekte, ki naj bi jim v prihodnosti omogočali, da postanejo eden najbolj konkurenčnih ponudnikov na regijskem trgu (Grgič, Košir, 2006). GEN Energija naj bi od HSE tudi prevzela naložbo v spodnjesavsko verigo elektrarn, medtem ko naj bi prvi steber prevzel investicijo v TE Šoštanj in iskal priložnosti za povečanje proizvodnih zmogljivosti na Balkanu (Košir, 2006a). Na poti do vzpostavitve res konkurenčnega stebra, se je Gen Energija oktobra 2006 povezala z družbo Istrabenz - Gorenje energetske sistemi. Nastala je skupna družba, GEN-I za trgovanje in prodajo električne energije, ki bo zadolžena za trženje in prodajo električne energije drugega stebra. GEN-I bo v letu 2007 tržil 30 odstotkov, v letu 2008 50 odstotkov in v naslednjih letih 60 odstotkov električne energije, s katero razpolaga GEN Energija (Žumbar, 2006b). Gen Energija je bila v povezovanje s partnerjem primorana, ker sama še nima razvitih lastnih tržnih funkcij. Za partnerja je tako izbrala družbo, ki že ima

¹⁶ RS ostane večinski lastnik v vseh elektroenergetskih podjetjih.

¹⁷ V podjetjih primernih za privatizacijo bo država obdržala 26 % delež ali zlato delnico.

izkušnje s prodajo električne energije, Istrabenz – Gorenje je namreč pri prodaji električne energije na slovenskem trgu že dosegel 6,5 % delež in danes razpolaga s petino proizvodnje električne energije iz NEK¹⁸, polovico proizvodnje TE-TOL in električno energijo nekaterih kvalificiranih proizvajalcev. S takim partnerjem bi po mnenju Cirmana in Koširja dobili resnega konkurenta HSE (Cirman, Košir, 2006).

Po mnenju Tomšiča (2005, str. 20) državnega deleža TE-TOL ni potrebno kombinirati s HSE, ker bo zanimanje za nakup tudi med manjšimi igralci na slovenskem energetskem prizorišču.

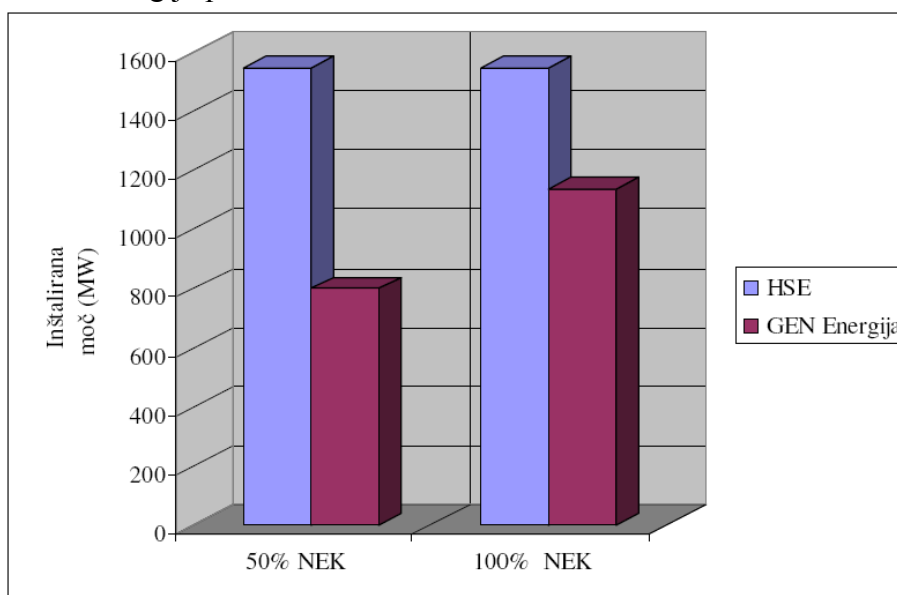
Stebra sicer nista popolnoma uravnotežena, vendar daje to, po besedah ministra Vizjaka, podlago za njuno nadgradnjo z investicijami (Košir, 2006). Tabela 7 prikazuje, kakšen bi bil delež proizvodnje I. in II. elektrostebra na prenosnem omrežju v letu 2005 in inštalirane moči obeh stebrov.

Tabela 7: Delež proizvodnje I. in II. elektrostebra v celotni proizvodnji na prenosnem omrežju v 2005

	Proizvodnja (GWh)	Delež	Proizvodnja (GWh) (50 % NEK)	Delež
HSE	6917	52,1	6917	66,0
GEN Energija	5926	44,6	3120	29,8
Ostali	446	3,4	446	4,3
Skupaj	13289	100,0	10483	100,0

Vir: Letno poročilo ELES 2005, 2006; lastni izračuni.

Slika 9: HSE in GEN Energija po inštalirani moči

Vir: Elektroenergetski sistem Slovenije 2005, 2006; lastni izračuni.

Vladni načrt predvideva privatizacijo v dveh fazah. In sicer naj bi v prvi fazi vlada privatizirala HSE z dokapitalizacijo. Za ta namen namerava poiskati strateškega investitorja,

¹⁸ Ostalo po pogodbi trži HSE.

ki bi mu prodala 26 % delež, 23 % delež pa bi ponudila na borzi, kjer naj bi HSE začel kotirati sredi 2007 in tako omogočila nakup tudi fizičnim osebam (5 -10 %) in institucionalnim investitorjem (13 – 18 %). Po končani prvi fazi bi 51 % HSE ostalo v lasti države (STA, 2006).

Ključni investitor, ki bo lahko kupil 26 % delež, mora ustrezati določenim merilom, saj mora biti to energetska družba, ki upravlja širok spekter energetskih storitev v elektroenergetiki in deluje na evropskih trgih. Mora biti stabilno podjetje z ustrezno finančno močjo in perspektivo in mora imeti podobne izkušnje z vstopom v druga podjetja s podobnim namenom. Strateški investitor mora biti kompatibilen s HSE, tako po dejavnosti kot po poslovanju, ter zavezan k stabilnosti naložbe in k temu, da bo HSE ostal pravna oseba v RS (Žumbar, 2006a). Potencialnih investitorjev ne manjka, saj naj bi se za vstop v HSE zanimale vse večje evropske energetske družbe (Košir, 2006). Tako so potencialni investitorji nemška EON in RWE, češki ČEZ in španska Endesa, ki naj bi investirala v TE Trbovlje, še preden se začne privatizacija HSE (Košir, 2006a). Za vstop v HSE pa se od slovenskih podjetij zanimata tudi Petrol in Istrabenz, ki se je, kot že omenjeno, s hčerinsko družbo Istrabenz - Gorenje (I-G prodaja) pridružil GEN Energiji in prevzel trženje električne energije II. stebra. Petrol pa je že večkrat izrazil zanimanje za sodelovanje v dokapitalizaciji HSE, vendar pa minister Vizjak vztraja, da se bodo pri iskanju partnerja osredotočili na sorodna podjetja in ne na naftna podjetja (Košir, 2006).

Tako se od ključnega investitorja pričakuje, da bo prinesel nova znanja, tehnologije in izkušnje, kar bo povečalo učinkovitost HSE in da bo omogočilo HSE nastopanje na trgih, kjer deluje tudi investitor. Ključni investitor naj bi omogočil dodatna sredstva za izvedbo novih investicij v prepotrebne proizvodne vire v Sloveniji (Žumbar, 2006a).

Drugo fazo predvideva vlada po treh do petih letih od prve faze, če bo le-ta seveda uspešna, in če se bodo izkazali pozitivni učinki prve faze (Žumbar, 2006a). To pa pomeni, da bo na razpolago več virov in večja konkurenčnost (Košir, 2006). Takrat namerava država prodati še preostali delež, razen 26 %, ki ga bo vlada obdržala kot kontrolni delež (Žumbar, 2006a). Strateški investitor (-ji)¹⁹ naj ne bi imeli več kot 49 % delež v HSE. Ostali delež bodo prodali še preko borze fizičnim osebam in institucionalnim vlagateljem.

Minister za gospodarstvo je poudaril, da je predlog strateških usmeritev pri privatizaciji le pogled lastnika in ne program privatizacije, ki ga bo v skladu z usmeritvami vlade pripravila šele privatizacijska komisija. Sam program naj bi bil sprejet spomladi 2007 ali najkasneje do parlamentarnih počitnic (Žumbar, 2006a).

Ustanovitev dveh stebrov proizvodnje predstavlja le prvi korak pri reorganizaciji slovenskega elektrogospodarstva, saj vladni načrt predvideva vzpostavitev dveh večjih ponudnikov

¹⁹ Strateški investitor v drugi fazi ne bo nujno isti kot v prvi fazi.

celovite ponudbe in oskrbe z energijo. To pomeni, da bo potrebno preoblikovati tudi distribucijska podjetja, tako da bo dejavnost systemskega operaterja distribucijskega omrežja ločena od trženja in prodaje. Vsakemu od stebrov predstavljenih zgoraj naj bi tako priključili tudi distribucijska podjetja (De Corti, 2006a), kar bom obravnaval v točki 6.4 Distribucija.

6.2.2 Kritike strateških usmeritev

Po objavi privatizacijskega načrta je le-ta doživel precej kritik in prišlo je celo do zbiranja podpisov proti privatizaciji Dravskih elektrarn Maribor. Poslanska skupina, ki je pričela z zbiranjem podpisov, med razlogi proti privatizaciji DEM navaja (Žumbar, 2006):

- Naj poceni²⁰ dravska energija predstavlja konkurenčno prednost Maribora in Podravja v prihodnjem gospodarskem razvoju, ne pa profita lastnikov.
- Naj energetska infrastruktura ostane v javni lasti, saj vedno večja energetska odvisnost vodi v tveganja za zdrav razvoj slovenske družbe.
- Dravske elektrarne ne potrebujejo strateškega partnerja, ampak so lahko tudi samostojno uspešno tržno podjetje, ki bo ohranjalo tudi javno funkcijo energetskega razvoja Podravja.
- Dravske elektrarne imajo zadostno akumulacijo, ne le za lastno vzdrževanje in investicije pač pa tudi razvoj novih hidroelektrarn.
- Maribor bo z združitvijo Dravskih elektrarn v enovito podjetje (HSE) izgubil sedež uspešnega podjetja, kar je po njihovih besedah centralizacija.

Minister Vizjak je odgovor na vprašanje, zakaj je planirana tudi privatizacija najuspešnejšega dela HSE, Dravskih elektrarn, odgovoril, da bi imelo DEM lahko pri sklepanju pogodb precej težav, saj je ob nepredvidljivosti hidrologije na daljši rok težko sklepati pogodbe za nadaljnja leta, oz. bi se močno povečala poslovna tveganja (Žumbar, 2006a). Prav tako pa je po njegovem mnenju DEM izredno pomemben del I. stebra, saj je cenovno ugoden vir, ki omogoča HSE večjo konkurenčnost (Košir, 2006).

Proti privatizaciji DEM je tudi vodja privatizacijske skupine Tomšič (2005, str. 20), ki meni, da so DEM družinska zlatnina. Po njegovem mnenju je vodstvo DEM vedno delovalo gospodarno, tako da so danes elektrarne obnovljene in lahko upravičeno računamo, da bodo nekaj naslednjih desetletij zagotavljale visok čisti donos. Zasebni lastnik ne bi bistveno izboljšal poslovanja.

Direktor HSE, dr. Jože Zagožen, je postavil vprašanje ali sploh potrebujemo ključnega investitorja oz. strateškega partnerja, če znamo sami uspešno graditi elektrarne in trgovati z električno energijo (De Corti, 2006). Po mnenju prvega moža HSE bi morala država ostati večinska lastnica v družbi, njeni solastniki pa bi lahko bili pokojninski skladi, finančni

²⁰ DEM so cenovno najuspešnejša HE v Slovenji, saj znaša cena kWh le 5,4 SIT, medtem ko je le-ta pri Savskih elektrarnah 13,6 SIT in pri Soških elektrarnah 11,9 SIT (Pristov, 2003, str. 26).

vlagatelji, lokalne skupnosti in državljani (Košir, 2006b). Poudaril je tudi, da ne želi, da bi dobiček odtekal v tujino, ter da bi bila varna preskrba z električno energijo kdaj v negotovosti, ker bi kdo dajal prednosti mednarodnemu trženju (Košir, 2006c).

Košir (2006d) meni, da je usmerjanje zasebnega kapitala v smer varne in zanesljive oskrbe skregana s tržno logiko, saj vendar velja, da manj kot je električne energije, dražja je. Zato proizvajalci, ki so obenem tudi trgovci, ne vlagajo v nove proizvodne zmogljivosti, dokler obstoječim ne poteče življenjska doba. Prav tako meni, da je cilj privatizacije dobiti kapital za investicije v TE Šoštanj, ki bi zaradi svoje neekonomičnosti težko pritegnila kakšnega vlagatelja.

Precej kritik je bilo na račun premalo poglobljene strokovne razprave, saj bi moral Minister za gospodarstvo pritegnit širši krog strokovnjakov, ki bi podali svoje mnenje o ključnih zadevah privatizacije (De Corti, 2006a).

6.2.3 Analiza strateških usmeritev

Menim, da je reorganizacija elektrogospodarstva in vzpostavitev dveh konkurenčnih stebrov pravilna odločitev vlade. Konkurenca med elektrostebroma ima lahko le pozitivne posledice, saj konkurenca praviloma vodi v povečanje učinkovitosti, ne glede na lastništvo. Dejstvo pa je, da bosta oba stebra na začetku v državni lasti in je zato treba izpostaviti vlogo Javne Agencije RS za energijo, ki bo morala budno opazovati trg in paziti, da katero od podjetij ne bo izkoriščalo svojega položaja na trgu.

Podobnega mnenja je Newbery (2001, str. 177), ki trdi, da ima konkurenca vedno predvsem dobre lastnosti, saj sili podjetja k učinkovitosti. Pri tem niti ni važno, ali je podjetje v javni lasti ali privatno, in kot primer navaja delovanje podjetja Nuclear Electric v Veliki Britaniji, ki je v obdobju po privatizaciji ostalih dveh proizvodnih podjetij, National Power in Power Gen, uspelo svoje stroške občutno zmanjšati in povečati produktivnost. Hall (1998, str. 32) pa opozarja, da zaenkrat še niso uspeli dokazati, da se produktivnost privatiziranih proizvajalcev električne energije ne razlikuje bistveno od državnih proizvajalcev. Navsezadnje gre za specifično panogo, ki jo težko primerjamo z ostalimi.

Menim tudi, da na konkurenčnost ne bo vplivalo niti dejstvo, da bosta na trgu nastopala le dva proizvajalca. Izkušnje iz Nemčije in Italije kažejo, da ni pomembno koliko je glavnih akterjev na trgu, ampak je pomembna njihova moč. V Nemčiji, kjer so trg odprli leta 1998, se je število proizvajalcev, ki nadzirajo trg, v letih 2000 in 2001, zmanjšalo iz osem na štiri. V istem obdobju je cena električne energije v Nemčiji občutno padla, leta 2003 pa se je začela občutno dražiti, tako da je cena električne energije danes višja, kot je bila pred odprtjem trga ter med najvišjimi v EU. Kot razlog pa med drugim navajajo tudi tržno moč glavnih akterjev na trgu. V Italiji so trg odprli leto kasneje kot v Nemčiji in se odločili za odprodajo dela proizvodnih zmogljivosti Enel-a, z namenom, da vzpostavijo konkurenco. Danes trg in ceno

električne energije nadzira monopolist, cena električne energije v Italiji pa je, tako kot v Nemčiji, med najvišjimi v EU. Tomšič (2005, str. 20) sicer ugotavlja, da je potrebno imeti vsaj pet ponudnikov za vzpostavitev konkurenčnosti, vendar je mnenja, da v Sloveniji lahko računamo na udeležence, ki so aktivni na sosednjih trgih.

S privatizacijo elektrogospodarstva naj država zaenkrat počaka. Deleže v elektroenergetskih podjetjih naj proda le, če kateri od elektrostebrov ne bo sposoben sam financirati potrebne izgradnje in obnove proizvodnih virov. Tudi privatizacijski načrt naj se pripravi šele po natančno preučenem stanju elektrogospodarstva, saj se je potrebno zavedati, da prehitra in slabo načrtovana privatizacija lahko precej škoduje porabnikom električne energije. To se je namreč zgodilo na Madžarskem, kjer so s privatizacijo elektrogospodarstva hiteli, ker so potrebovali privatizacijski denar, ki ga v Sloveniji trenutno ne potrebujemo. Ko bo država prodajala svoj delež v elektrogospodarstvu, bo pomembno tudi, kolikšen delež naj zadrži zase, da bo lahko ščitila javne interese. Glede na izkušnje držav Evropske unije je na to vprašanje težko odgovoriti. Avstrija je npr. zadržala v elektroenergetskih podjetjih večinski delež, Nemčija skorajda nima več lastniških deležev v glavnih elektroenergetskih podjetjih, Italija je v Enel-u zadržala nekaj več kot 30 % delež, francoski EDF in švedski Vattenfall pa sta v 87 % oz. 100 % lasti države. Bakos (2001, str. 15) je mnenja, da bi delež, ki ga zadrži država, moral biti med 25 % in 30 %, saj to omogoča državi, da ščiti javne interese.

6.3 Prenos

Podjetje, ki upravlja GJS systemskega operaterja, je zaradi strateškega pomena praktično nesmiselno privatizirati. Med drugim pa ima prenos električne energije tudi značilnosti naravnega monopola. Država je zato v NEP določila, da mora država v podjetju, ki upravlja GJS systemskega operaterja prenosnega omrežja, ohraniti 100-odstotni lastniški delež in tudi v zadnjem strateškem načrtu privatizacije prenosnega omrežja še ne predvideva.

6.4 Distribucija

Privatizacija distribucijskih podjetij ni tako aktualna, kot je privatizacija proizvodnih, vendar je možna. Tako določa EZ, ki pravi, da je privatizacija GJS s področja distribucije električne energije možna, vendar mora država neposredno ali posredno obdržati vsaj 75,1 % delež (ReNEP, 2004).

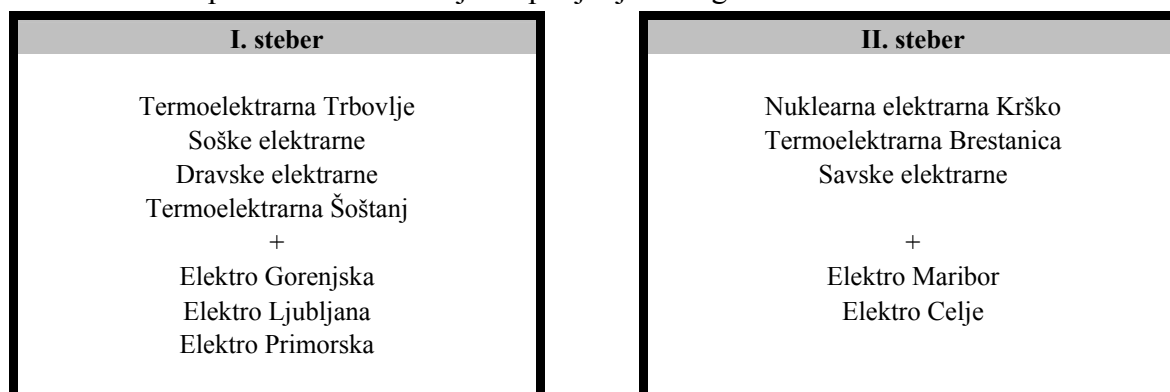
O privatizaciji elektrodistribucijskih podjetij se je začelo obširno razpravljati leta 2003. Tajnikar (2003) je takrat namreč predlagal reorganizacijo elektrodistribucij, in sicer je predlagal, da se distribucijska podjetja organizirajo v tri podjetja: Elektro Vzhod, Elektro Zahod in Elektro Ljubljana. S funkcijskega vidika bi moralo vsako podjetje imeti strateški vrh, ki bi povezoval tri skupine hčerinskih podjetij, in sicer: a) prvo bi se ukvarjalo z upravljanjem in vzdrževanjem distribucijske mreže, b) druga skupina bi skrbela za trgovanje, nakup in prodajo električne energije, c) tretja skupina podjetij, pa bi skrbela za povezane

dejavnosti. S tem bi podjetja postala t.i. »multiutility« podjetja, ki odjemalcev ne oskrbujejo le z električno energijo, ampak tudi s plinom, toploto, vodo in komunalnimi storitvami. »Multiutility« podjetja bi se lahko kapitalsko povezala s komunalnimi podjetji in tujimi strateškimi partnerji, ki bi pomagala pri preobrazbi podjetjih, ki bi s tem postala primerljiva in konkurenčna evropskim.

Vlada je v istem letu imenovala komisijo, ki se je ukvarjala s privatizacijo elektrodistribucij, vendar do tega še ni prišlo. Načrtovana je bila prodaja 25-ih odstotkov plus ene delnice. Tudi predsednik komisije, Rajko Pirnat, je poudaril potrebo po »multiutility« podjetjih, ki bi po njegovem mnenju lažje konkurirala tujim dobaviteljem električne energije (Privatizacija elektrodistribucij, 2003).

Privatizacija elektrodistribucij v trenutnem privatizacijskem načrtu ni predvidena. V prihodnosti naj bi se distribucijska podjetja pridružila elektrostebroma. Vendar je najprej potrebno preoblikovanje distribucij, tako da se bodo izločile dejavnosti systemskega operaterja distribucijskega omrežja od trženja in prodaje. Katera podjetja naj bi se pridružila kateremu stebri, še ni določeno. Spodaj predstavljam najverjetnejši scenarij.

Slika 10: Možne povezave distribucijskih podjetij z energetskima stebroma

Vir: De Corti, 2006.

S takšno povezavo bi dobili dva, približno enako močna stebra celovite ponudbe električne energije (po vzoru avstrijskega Verbunda), ki bi si medsebojno konkurirala. S tem pridobijo kupci možnost izbire dobavitelja, kar vpliva na racionalnost poslovanja obeh ponudnikov, konkurenčnost naložb ter optimalno ceno za porabnike.

S tem bi nastala v Sloveniji dva stebra proizvajalcev in ponudnikov električne energije po vzoru nekaterih evropskih podjetij, ki so se tudi odločila za vertikalno integracijo.

7 SKLEP

Elektrogospodarstvo je izredno pomembno za gospodarstvo vsake države, zato so odločitve vlade o prodaji deležev nacionalnega elektrogospodarstva preiščene in skrbno načrtovane. Tudi slovenska vlada namerava v prihodnosti prodati del HSE, vendar bo pred tem vzpostavila konkurenco na trgu. Odločitev o povezovanju proizvodnih podjetij v dva konkurenčna stebra je dobrodošel korak k vzpostavitvi konkurence, saj le-ta praviloma vodi v večjo učinkovitost podjetij. Ali se bo konkurenca tudi vzpostavila, pa je težko reči, saj je vse odvisno od tega, kako se bosta HSE in GEN Energija znašla na trgu. Predvsem je treba izpostaviti GEN Energijo, katere slabost je, da nima izkušenj s trženjem električne energije in se je bila primorana povezati z Istrabenz-Gorenjem. Pri vzpostavljanju konkurence bo pomembno vlogo odigral tudi regulator trga, Javna agencija RS za energijo, ki bo moral poskrbeti, da ne bo kateri od ponudnikov preveč izkoriščal svoje tržne moči.

Priključitev tržnih delov distribucijskih podjetij stebroma se zdi naslednji logični korak, saj bi s tem nastali dve vertikalno integrirani podjetji po vzoru velikih evropskih podjetij. To bo povečalo konkurenčnost slovenskih elektrostebrov na skupnem trgu električne energije, poleg tega pa se bo povečala vrednost podjetij in bo tako država ob morebitni privatizaciji lahko iztržila več. Distribucije bi se z dodatnimi storitvami morale preoblikovati v t.i »multiutility« podjetja, vendar pa pri tem verjetno ne bo šlo brez tuje pomoči, saj pri nas s tem še nimamo izkušenj.

Privatizacija elektrogospodarstva je izredno občutljiva tema, saj gre navsezadnje za prodajo nacionalnega premoženja. Na odpor bo slovenska vlada zagotovo naletela, če bodo med podjetji, ki bodo naprodaj tudi Dravske elektrarne, saj so le-te najbolj dobičkonosen del HSE in veljajo za »družinsko zlatnino«, ta pa se ne prodaja. Vsekakor se je privatizacije, v kolikor do nje pride, potrebno lotiti preiščeno, saj neustrezna privatizacija porabnikom električne energije povzroči veliko več škode, kot pa prinese koristi. Država naj začne privatizacijo elektrogospodarstva načrtovati, če se bo izkazalo, da HSE in GEN Energija ne bosta mogla vzpostaviti konkurenčnega trga brez pomoči strateškega partnerja. V kolikor se bo država odločila za privatizacijo, bo pomembno tudi, da zadrži zadosten lastniški delež v podjetjih, ki jih bo prodajala. Kolikšen delež je zadosten, je zelo težko določiti, saj tuje izkušnje kažejo, da je lastniška struktura elektrogospodarstva med državami zelo različna in tako ni enotnega modela, ki bi mu lahko sledili. Vsekakor pa je potrebno zadržati tolikšen delež, da bo država še lahko vplivala na odločitve podjetja. Zavedati se je namreč treba, da privatni lastniki dajejo prednosti dobičku pred javnimi interesi, kar lahko vodi v višje cene in v skrajnem primeru tudi do nezadostne oskrbe z električno energijo.

LITERATURA

1. Bailey Stephen J.: Public Sector Economics. Second Edition. New York : Palgrave, 2002. 450 str.
2. Bakos Gábor: Privatizing and Liberalizing Electricity, The Case of Hungary. Energy Policy. B.k. : Elsevier Science, 2001. 24 str.
3. Chang T.K.: The Irony of the Golden Share. Far Eastern Economic Review. B.k.. [URL: http://www.angelfire.com/stars/tkchang/Privatization_State_Owned_Enterprises.htm], 18.12.1997.
4. Cirman Primož, Košir Matej: Drugi steber preučuje Istrabenz-Gorenje. Delo, Ljubljana, 15.9.2006.
5. De Corti Borko: Zakaj vladna naglica?. Večer, Maribor, 17.8.2006.
6. De Corti Borko: Zakaj bi prodajali srebrnino?. Večer (Sobotna priloga), Maribor, 19.8.2006a.
7. Fyfe John: BOO/BOT Projects. Chapter 10: Challenges and Oppurtunities in Transportation. First Workshop on Economic Cooperation in Central Asia. Manila : Asian Development Bank, 1999, str. 89-91.
8. Goerten John, Clement Emmanuel: European electricity market indicators of the liberalisation process 2004 – 2005. Luksemburg : Eurostat, 2006. 8 str.
9. Grgič Maja, Košir Matej: Vlada bo privatizirala Holding Slovenske elektrarne. Delo, Ljubljana, 28.7.2006, str. 1, 3.
10. Grmek Gregor: Svetovne borze: OMV bo postal energetska velikan. Finance, Ljubljana, 11.5.2006.
11. Haas Reinhard et al.: Competition in The Continental European Electricity Market: Despair or Work in Progress?. Pariz : Groupe Réseaux - Jean Monnet, 2006. 15 str.
12. Hall David: Trends in Energy privatisation in central and eastern Europe, 1998. London : University of Greenwich, 1998. 120 str.
13. Hirschhausen Christian von, Cullmann Astrid, Kappeler Andreas: Analysis of German Electricity Distribution Utilities - Non-Parametric and a Parametric Test. Dresden : Dresden University of Technology, 2005. 27 str.
14. Hrovatin Nevenka: Študija o možnostih privatizacije slovenskega elektrogospodarstva. Ljubljana : EIR, 1998. 68 str.
15. Khurana Rachna: Financing Infrastructure Projects. B.k. : Dhan, 2003. 4. str.
16. Lederer Pierre: Retail Markets and Distribution - Experience of EnBW in Germany. Oviedo. 18 str. [URL:<http://www.econ.cam.ac.uk/electricity/news/oviedo/lederer.pdf>], 2006.
17. Kmetec Blaž: Analiza možnosti privatizacije slovenskega elektrogospodarstva. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 52 str.
18. Košir Matej: »Privatizacija energetike ni razprodaja«. Delo FT, Ljubljana, 2006, 10, str. 6-7.
19. Košir Matej: Tujce zanima energetika. Delo, Ljubljana, 14.8.2006a, str. 1.

20. Košir Matej: Vizjak pri ciljih vlade še vedno odločen. Delo, Ljubljana, 17.8.2006b, str. 1, 3.
21. Košir Matej: »Delujemo usklajeno«. Delo, Ljubljana, 19.8.2006c, str. 1, 3.
22. Košir Matej: Reguliran preskrba z elektriko. Delo FT, Ljubljana, 2006, 12, str 3.
23. Majstrović Goran: Proces privatizacije elektroenergetskog sektora u istočnoj i jugoistočnoj Europi. Energetika, B.k., 2004, 4, str. 2-5.
24. Mrak Mojmir, Gazvoda Maja, Mrak Maruša: Projektno financiranje: Alternativna oblika financiranja infrastrukturnih objektov. Ljubljana : Javni sklad za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja, 2005. 170 str.
25. Newbery David M.: Privatization, Restructuring, and Regulation of Network Utilities. Cambridge : The MIT Press, 2001. 466 str.
26. Popiahvili Ketil et al.: The Liberalisation and Privatisation of the Gas and Electricity Sectors in Current and Prospective Member States of the European Union. B.k. : EU Enlargement Watch, 2002. 54 str.
27. Pristov Boštjan: Analiza energetskega zakona v luči liberalizacije trga električne energije v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 47 str.
28. Schwarz Hans-Günter, Lang Christoph: The Rise in German Wholesale Electricity Prices: Fundamental Factors, Exercise of Market Power, or Both?. Erlangen : Institut für Wirtschaftswissenschaft Universität Erlangen-Nürnberg, 2006. 23 str.
29. STA: Tuja podjetja že kažejo interes za privatizacijo HSE. Finance, Ljubljana, 11.8.2006.
30. Szabo Jozsef: S prodajo ušli bankrotu. Delo, Ljubljana, 1.3.2003.
31. Szabo Jozsef: EU poziva Madžarsko k odpravi zlatih delnic. Delo, Ljubljana, 28.7.2006, str. 10.
32. Tajnikar Maks: Elektrodistribucijska podjetja pred izzivom. Naš stik, Ljubljana, 2003, 1, str. 10-12.
33. Tomšič Mihael Gabrijel: Privatizacija elektroenergetike: Premišljeno in odločno. Naš stik, Ljubljana, 2005, 11, str. 18-21.
34. Vickers John, Yarrow George: Privatization: An Economic Analysis. Cambridge : The MIT Press, 1988. 454 str.
35. Zavrl Matej: Javna podjetja in privatizacija. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1992. 50 str.
36. Žumbar Alenka: Zbiranje podpisov proti privatizaciji Dravskih elektrarn Maribor. Energetika.net. [URL: <http://www.energetika.net/portal/index.html?ctrl:id=window.default.Navigation&ctrl:type=render&ec%3Adet=33561&en%3Aref=pop>], 17.8.2006.
37. Žumbar Alenka: Vizjak in Zagožen o privatizaciji slovenske elektroenergetike. Energetika.net, Ljubljana. [URL: <http://www.energetika.net/portal/index.html?ctrl:id=window.default.Lexicon&ctrl:type=render&ec%3Adet=33602>], 21.8.2006a.

38. Žumbar Alenka: Korak več do vzpostavitve drugega energetskega stebra. Energetika.net, Ljubljana. [URL: <http://www.energetika.net/portal/index.html?ctrl:id=page.default.knowledge&ctrl:type=render&ec:det=35312&en:ref=morecategory>], 9.10.2006b.

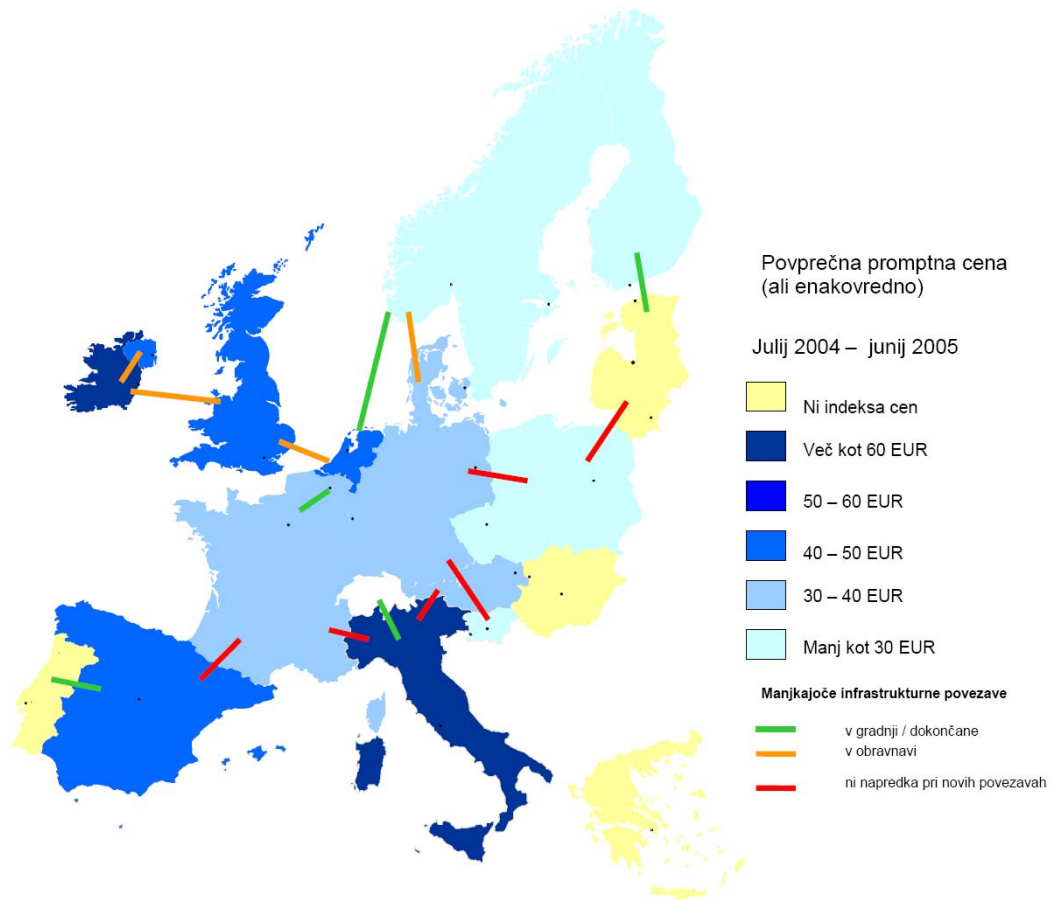
VIRI

1. About Terna. [URL: <http://www.terna.it/eng/chisiamo/chisiamo.asp>], 10.10.2006.
2. Annual Report to the European Commission on the State of the Services and on the Regulation of the Electricity and Gas Sectors. Rim : Autorità per l'energia elettrica e il gas, 2005. 73 str.
3. Around the World in 80 Ideas. Adam Smith Institute. [URL: <http://www.adamsmith.org/80ideas/idea/62.htm>], 12.10.2006.
4. Background Report on Regulatory Reform in Electricity, Gas and Railroads. Pariz : OECD, 2000. 62 str.
5. Benchmarking Report on the Electricity and Gas Markets in compliance with the DG TREN requirement of 2 June 2005. Berlin : Federal Ministry of Economics and Labour, 2005. 10 str.
6. Creation of the Leading Integrated Energy Group in Central Europe. Dunaj : Verbund. [URL:http://www.verbund.at/at/investoren/download/verbund_2006-05-10_en_omv-verbund-merger.pdf#search=%22Creation%20of%20the%20Leading%20Integrated%20Energy%20Group%20in%20%22], 10.5.2006.
7. EC could allow further integration in European utility industry. Pariz : Platts. [URL: <http://www.platts.com/Electric%20Power/News/154368.xml>], 10.11.2005.
8. Elektroenergetski sistem Slovenije 2005. Ljubljana : ELES, 2006. 24 str.
9. EU Single Market. Komisija Evropskih skupnost. [URL:http://ec.europa.eu/internal_market/capital/framework/treaty_en.htm], 10.10.2006.
10. Italy. Dunaj : IAEA, 2003, str. 483-512.
11. Letno poročilo ELES 2005. Ljubljana : ELES, 2006. 96 str.
12. Letno poročilo Verbund 2005. Dunaj : Verbund, 2006. 156 str.
13. Letno poročilo o obratovanju za leto 2005 in primerjava s preteklim 10-letnim obdobjem. Ljubljana : ELES, 2006. 8 str.
14. Market Structure. Dunaj : E-control, 2005. 28. str.
15. Poraba električne energije nezadržno narašča. ELES. [URL: <http://www.eles.si/pls/portal/url/ITEM/A1FD29AB0BF246ED899551C55598DB4D>], 22.8.2006.
16. Poročilo o napredku pri oblikovanju notranjega trga s plinom in električno energijo. Bruselj : Komisija Evropskih skupnosti, 2005. 15 str.
17. Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2004. Maribor : Javna agencija RS za energijo, 2005. 112 str.

18. Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005. Maribor : Javna agencija RS za energijo, 2006. 123 str.
19. Press Release. Vattenfall, [URL: <http://wpy.observer.se/wpyfs/00/00/00/00/00/06/0F/2C/wkr0001.pdf>], 4.8.2005.
20. Privatizacija elektrodistribucij. Energetika.net, Ljubljana. [URL: <http://www.energetika.net/portal/index.html?ctrl:id=page.default.knowledge&ctrl:type=render&ec:det=2039>], 28.5.2003.
21. Report on Progress in Creating the Internal Gas and Electricity Market. Technical Annex to the Report from the Commission to the Council and the European Parliament. Bruselj : Komisija Evropskih skupnosti, 2005. 180 str.
22. Resolucija o nacionalnem energetskega programu (Uradni list RS, št. 57/2004).
23. Shareholder Structure. RWE. [URL: <http://www.rwe.com/generator.aspx/investorrelations/shares/share-profile/shareholder-structure/language=en/id=156428/shareholder-structure-page.html>], 10.10.2006.
24. Shareholder Structure. EnBW. [URL: http://www.enbw.com/content/en/investors/share/shareholder_structure/index.jsp;jsessionid=6BA90C99EE690A52092343B984F98204.nbw04], 10.10.2006a.
Special rights in privatised companies in the enlarged Union-a decade full of developments. Bruselj : Komisija Evropskih skupnosti, 2005. 39 str.
25. Soproizvodnja. TE-TOL. [URL: <http://www.te-tol.si/proizvodnja2.htm>], 19.8.2006.
26. Strategy & Key Figures 2005. Düsseldorf : EON, 2005. 11 str.
27. Strateške usmeritve pri privatizaciji slovenske elektroenergetike. Sporočilo za javnost o sklepih, ki jih je vlada RS sprejela na 84. seji, 27. julija 2006. Ljubljana : Urad vlade za informiranje, 2006, str. 2.
28. Technical Annexes to the Report from the Commission on the Implementation of the Gas and Electricity Internal Market. Bruselj : Komisija Evropskih skupnosti, 2005. 67 str.
29. Temeljni podatki. ELES. [URL: http://www.eles.si/portal/page?_pageid=33,34960&_dad=portal&_schema=PORTAL], 26.8.2006.

PRILOGA

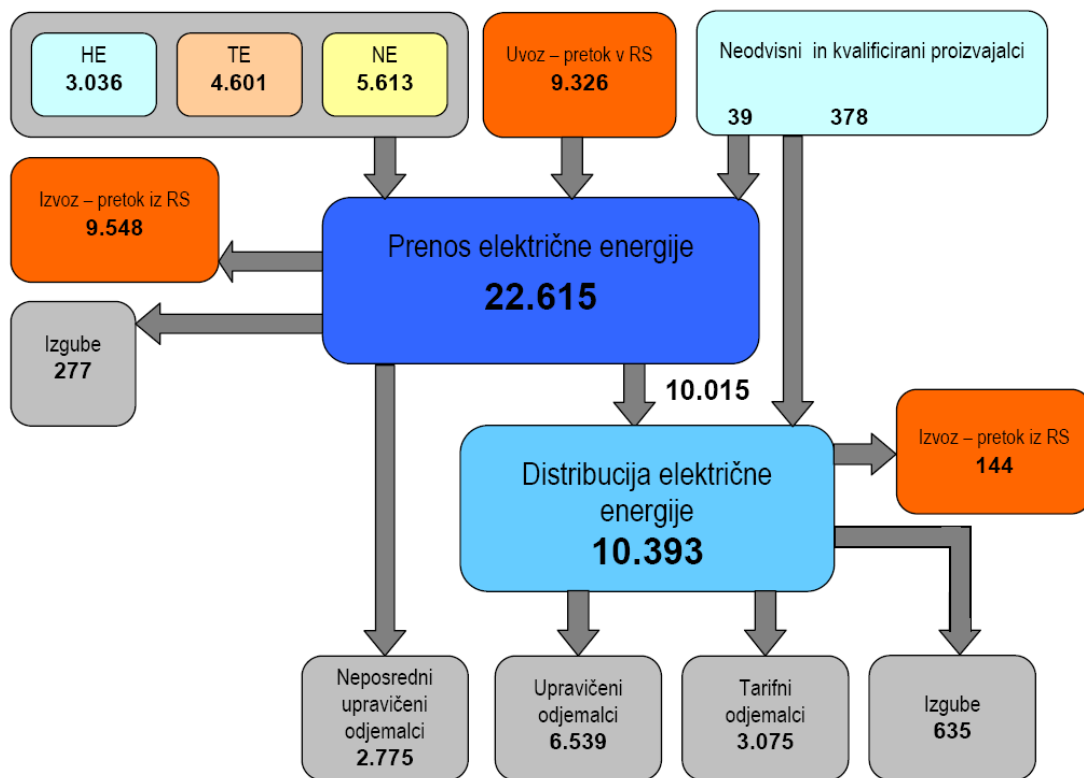
Slika 1: Razlike v cenah med podtrgi in manjkajoče infrastrukturne povezave

Vir: Poročilo o napredku pri oblikovanju notranjega trga s plinom in električno energijo, 2005.

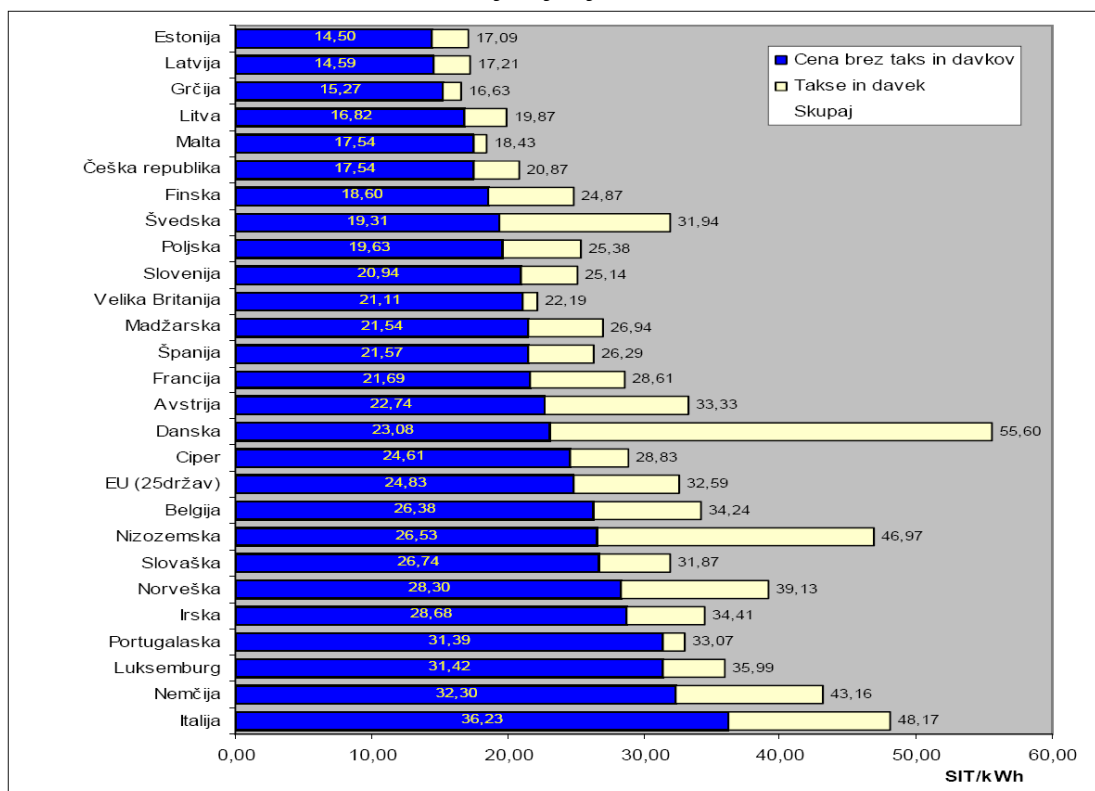
Komisija Evropskih skupnosti v poročilu o napredku pri oblikovanju notranjega trga s plinom in električno energijo ugotavlja, da je odprtje trga nezadostno, kar se vidi v razlikah v cenah med posameznimi podtrgi. Razlog za razlike v cenah so slabe infrastrukturne povezave med temi območji.

Slika 2: Elektroenergetska bilanca proizvodnje in porabe električne energije v letu 2005 (GWh)

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 10.

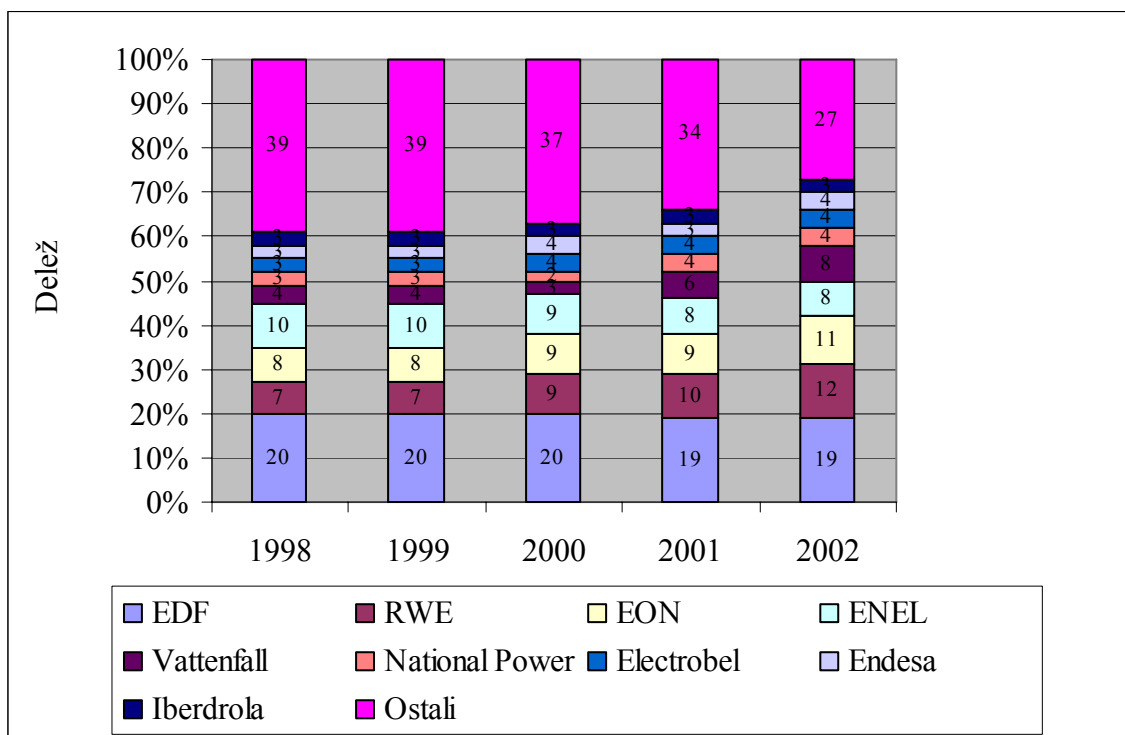
Slika 3: Primerjava cene električne energije za gospodinjstvega odjemalca z letno porabo 3500 kWh v državah EU in Sloveniji v juliju 2005

Vir: Poročilo o stanju na področju energetike v Sloveniji v letu 2005, 2006, str. 54.

Slika kaže, da je cena, ki jo v Sloveniji plačuje gospodinjstvega odjemalec z letno porabo 3500 kWh, nižja od povprečja EU, medtem ko je v sosednjih državah višja od povprečja, še posebej v Italiji, ki je velika uvoznica električne energije.

Slika 4: Deleži največjih udeležencev evropskega elektroenergetskega trga v letih od 1998 do 2000.

Vir: Popiahvili et al., 2002, str.12.